

ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Корольова В. В., Шевченко Т. В.

ВСТУП

Мовні засоби експресивного вираження інтелектуального, емоційно-вольового, естетичного в процесі спілкування – це ті самі мовні одиниці відповідних рівнів, що вивчають у лексикології та граматиці. Лінгвістична стилістика має визначити, якими мовними засобами успішно досягнуто мету спілкування, за якими критеріями здійснено добір цих засобів.

Через це питання вивчення засобів мовної експресії в системі сучасної української літературної мови є актуальним і важливим, зокрема, і для глибшого розуміння виражальних можливостей мови у зв'язку із суспільно-соціальними потребами й завданнями спілкування.

Євгенові Маланюку належить одне з найпомітніших місць в історії української літератури ХХ століття. Він підніс на новий щабель культуру, створив неповторний світ ідей та образів. Це найвизначніший поет української діаспори, який є тонким дослідником почуттєвого світу особистості й космічного розгону думки. Він намагався відродити національний дух у серці кожного українця, позбавити комплексу меншовартості та пробудити національну гідність. Усе це розкрито в його багатогранній творчості. Як наголошує І. Немченко, за зразок для своїх творів Євген Маланюк бере діяльність Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки¹.

С. Єрмоленко справедливо зауважує: «Кожна доба залишає свій відбиток на поетичній мові – важливому компонентові національно-мовного мислення»². Але ж і кожен поет чи прозаїк має особисту

¹ Українська муза: С. Маланюк. Вибрані поезії / упоряд. І.В. Немченко. Харків : Ранок, 2009. 288 с.

² Єрмоленко С. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.

модель вираження експресії, яка може відтворюватися протягом певного періоду творчості без істотних змін або зазнавати деяких структурних перетворень залежно від світоглядних позицій автора. Поєднання новітніх європейських і питомо українських традицій, яке ми спостерігаємо у творчості Євгена Маланюка, дає змогу по-новому поглянути на творчий доробок провідних письменників-емігрантів, на ті основи, які вони започаткували у філософській думці та системі мови загалом, що мають розвиток і в наш час.

Значний вплив на всю українську лірику ХХ століття справляли філігранно довершені рими, щирий ліризм, поклоніння ідеалам краси і гармонії. Безперечно, мова творів Є. Маланюка заслуговує не глибоке докладне вивчення. Стиль поезії письменника формувалася під тиском панівних у його покоління емоцій гніву й болю за століття бездержавності та пригноблення української нації, за поразку відновленої в революцію держави УНР і за подальшу трагедію окупації України Москвою. Цей гнів повертався не лише проти зовнішніх ворогів, а й проти внутрішніх слабкостей, які поет бачив у комплексі «малоросійства», анархізму, браку національної дисципліни й організації, у перевазі чуттєвості над інтелектом тощо. Звідси в його поезії жадання нового типу сильної людини, поглиблення традицій до старокиївських основ. Ліричний герой у поезіях Маланюка – це безкомпромісний максималіст суворого вигляду, не здатний на будь-які вчинки щодо своїх супротивників і самого себе, у творчому доробку поета є й інтимна лірика, що вражає лицарським ставленням до світу й жінки.

Кожне нове покоління людства вчиться на кращих зразках мовлення, які виробила й відшліфувала вікова мовна практика народу та його кращі майстри художнього слова – письменники.

Актуальність дослідження зумовлена увагою до проблем наукового вивчення засобів мовної експресії, які використано у творах Євгена Маланюка. Особлива увага приділена варіаціям простого та складного речення, зокрема синтаксичній синонімії та парцеляції як найпродуктивнішим засобам увиразнення думки.

Об'єктом дослідження є синтаксичні засоби експресії в сучасній українській літературній мові.

Предметом дослідження стали семантико-стилістичні функції модифікованих простих і складних синтаксичних конструкцій у творах Євгена Маланюка, а також їх місце в сучасній українській літературній мові.

Значущість дослідження полягає в розкритті особливостей і можливостей синтаксичної синонімії та парцеляції у творчості письменника, комплексному описі мовної експресії, характерної для українського поетичного мовлення другої половини ХХ століття, аналізі індивідуально-авторських інтерпретацій реченневих структур, а також визначенні особливостей ідіостилу письменників як своєрідного вияву естетики.

Методи дослідження: описовий метод (із використанням опозиційних прийомів), структурний (трансформаційний аналіз) і контекстуальний (семантика, емоційно-експресивне наповнення слова визначалося у зв'язку із синтаксичними умовами контексту), застосовувалися також прийоми функціонального та статистичного методів.

Результати проведеного дослідження дають можливість висвітлити особливості синтаксичної синонімії та парцеляції як засобів мовної експресії, розширити уявлення про можливості експресивного синтаксису в межах функціональних стилів сучасної української літературної мови.

Джерельною базою дослідження стали твори Євгена Маланюка, а саме: збірка «Вибрані поезії», з якої шляхом суцільної вибірки виписано 1564 синтаксичні конструкції, що відзначені емоційно-експресивним забарвленням.

1. Експресивність у системі сучасної української літературної мови

Мовленню людини властива експресія, бо важливо не лише щось сказати, а зробити це так, щоб справити враження на співрозмовників. Експресію усвідомлюють лише на фоні комунікативного відбиття дійсності. Питання про експресивний синтаксис уперше сформулював Шарль Баллі, який уважав афективний чинник (експресивний) обов'язковим компонентом будь-якого висловлення³. Особливість зіставлення інтелектуального й афективного рівнів висловлення Шарль Баллі та його послідовники бачили в тому, що афективний рівень є обов'язковим компонентом висловлення, поза яким останнє не існує. Навіть якщо в самій структурі висловлення відсутні будь-які компоненти-показники експресії, то вона в ньому виражається самими почуттями мовця.

³ Баллі Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка : монография. Москва : Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.

В. Матезіус наголошував: «... висловлення, з одного боку, охоплює ті явища дійсності, які настільки захопили нашу увагу, що ми хочемо про них щось сказати, з іншого – виражає наше відношення до цієї дійсності. Це два основні моменти кожного висловлення, а водночас також і вияв двох основних актів, на базі яких виникає висловлення – акту називання, або номінативного, й акту фразоутворювального. Наше мовлення вже такою мірою автоматизоване, що ми ці два акти зазвичай навіть не усвідомлюємо»⁴. Подібне тлумачення афективного наявне й у поглядах Р. Якобсона: «Так звана емотивна, або експресивна, функція ... має своєю метою пряме вираження ставлення мовця до того, про що він говорить»⁵.

Автори енциклопедії «Українська мова» подають таке визначення експресивності: це «властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом суб'єктивного увиразнення мови. Через експресивність виражальних засобів мовець передає своє ставлення і до повідомлення, і до адресата»⁶.

Мовна експресія – досить широке поняття на теренах сучасної лінгвістики. Т. Коваль зазначає, що мовна експресія являє собою «сукупність семантико-стилістичних ознак одиниць мови, які забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті засобом суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту чи адресата мовлення»⁷. Проте, варто зазначити, що переважна кількість дослідників цієї тематики трактує експресію досить узагальнено. Деякі науковці запевняють, що поняття «експресія» та «виразність» абсолютно тотожні, інші ж, навпаки, переконані, що конотації цих термінів загалом не збігаються.

Зокрема, Т. Мелкумова запевняє, що тему експресивізації досліджено за загальноприйнятою системою, яка враховує такі погляди:

1) терміни «виразність» та «експресивність» є синонімічними (В. Григор'єв, А. Єфімов, Л. Кисельова, І. Олійник та ін.);

⁴ Матезіус В. О системном грамматическом анализе. *Пражский лингвистический кружок*. Москва : Прогресс, 1967. С. 447.

⁵ Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. *Структурализм: «за» и «против»*. Москва : Прогресс, 1975. С. 19–203.

⁶ Українська мова : енциклопедія / за ред. В.М. Русанівського, О.О. Тараненко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

⁷ Коваль Т.Л. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови. Київ : Наукова думка, 2011. С. 468–476.

2) виразність – родове поняття до експресивності й інших якостей мовлення (М. Кожин);

3) виразність – похідна від поняття експресивності або паралельна до нього (О. Сковородніков);

4) експресивність – окрема лінгвістична категорія (В. Виноградов, Б. Тошович)⁸.

Говорячи, наприклад, про тотожність понять «виразність» та «експресивність», А. Єфімов запевняє, що експресія є виражально-зображувальною якістю мовлення, яка робить нейтральну лексику більш емоційно-забарвленою, яскравою та образною. Думку дослідника цілком підтримує Л. Кисельова, додаючи, що зазначені поняття можна тлумачити по-різному: широко – як категорії емоційності й естетики, і вузько «розуміючи під експресією особливу виражальну силу, що створюється такими категоріями, як образність, художність, інтенсивність, новизна»⁹.

Щодо ж до інших поглядів, наприклад, М. Кожин уважає, що виразність поєднує в складі точність, експресивність і логічність. Назву третього підходу, власне, сформулював О. Сковородніков, виразність, за свідченням науковця, похідна від поняття експресивності або паралельна до нього. Але є дослідники, які досить чітко розмежовують ці поняття. Зокрема, Б. Тошович убачає стилістичну фігуру засобом виразності й наголошує на тому, що експресивність містить у складі виразність¹⁰.

Основна функція експресивних засобів художньої мови полягає в підсиленні логічного й емоційного змісту тексту, є засобом увиразнення мови, саме завдяки такому прийому адресант акцентує на своєму ставленні до повідомлення й адресата. Через це експресивність базовано на двох основних компонентах: стилістичній маркованості та ставленні мовця до висловлення й до адресата загалом.

Будь-які мовотворчі засоби можна дослідити докладніше, лише класифікувавши їх. Проте, незважаючи на кількість наукових праць

⁸ Мелкумова Т.В. Погляди сучасних мовознавців на тлумачення поняття «виразність». *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. Вип. 16. С. 185–189. URL: <https://doi.org/10.31812/filstd.v16i0.101>.

⁹ Киселева Л.А. *Вопросы теории речевого воздействия* : монографія. Львов : ЛГУ, 1978. 160 с.

¹⁰ Тошович Б. *Экспрессивный синтаксис глагола русского и сербского/хорватского языков*. Москва : Языки славянской культуры, 2006. 560 с.

у сфері експресології, лінгвісти так і не дійшли спільної думки щодо загальної типологізації експресивних засобів. Звичайно, науковці акцентують увагу на так званих основних категоріях експресивності: лексичних, граматичних, словотвірних і стилістичних. Дехто з дослідників також час від часу виокремлює фразеологізми та фонетичні експресиви, вмотивовуючи це їх функціонування в обмежених сферах, а саме в розмовному та художньому стилях.

Зокрема, А. Кожин керується поняттям «стилістика ресурсів», об'єктом якого постають одиниці всіх мовних рівнів, а предметом є їх призначення з експресивного аспекту¹¹. За свідченням дослідника, стилістичне призначення мовного засобу зосереджено на «експресивно-інформативному збільшенні, що виникає в акті вживання як реалізація потенційних можливостей його системно-мовного статусу»¹².

Типологію мовних засобів, безперечно, базовано на емоційному чинникові. Саме експресивізація надає певних відтінків і виразності тим чи тим мовним одиницям. Передусім треба виділити ту лексику, яка має емоційність уже в етимологічному значенні. Тут представлено слова з двома сторонами характеру емоційності: позитивною і негативною. Письменники часто у творах добирають такі слова, які допомагають їм створити яскраво виражений позитивний або негативний образ. У поетичному мовленні переважно вживають лексеми, які мають позитивно забарвлене значення, передають почуття радості, щастя, краси, ніжної любові. Але ж експресія може досягатися не лише за допомогою лексичних засобів увиразнення художнього тексту.

У лінгвістичному полі існує велика кількість класифікацій засобів експресивізації, проте всі вони виявилися неповними та неточними. Саме цей чинник унеможливило повноцінне вивчення запропонованої теми.

Дослідження синтаксичних конструкцій стало вагомим у працях більшості науковців. У 60-х роках ХХ століття в мовознавстві з'явився термін «експресивний синтаксис», зміст якого до цього часу не є повністю розтлумаченим. Зауважимо, що експресивність на синтаксичному рівні традиційно трактують як групу

¹¹ Кожин А.Н. Стилістика художественной литературы. Москва : Наука, 1982. С. 37–148.

¹² Ibid.

стилістичних або риторичних фігур або ж як систему механізмів образності в художньому тексті.

Вивчаючи експресивність у межах синтаксису, маємо зауважити, що сучасне мовознавство передбачає два напрями трактування цього поняття. Зокрема, Н. Івкова наголошує на тому, що перша група лінгвістів, до якої належать І. Гальперін, Н. Шведова та Г. Солганик, зіставляють експресивність з поняттям суб'єктивної модальності, акцентуючи на окремих конструкціях як спеціальних носіях експресивності. Дещо інші погляди фіксуємо в Н. Кисельової та В. Чабаненка. Лінгвісти наслідують теорію В. Виноградова, який свого часу висунув «поняття суб'єктивно-експресивних форм синтаксису як засобу експресивної виразності»¹³.

А ось Н. Стратулат запевняє, що образотворчість синтаксичних конструкцій існує лише в межах певного контексту та її можна визначити за рахунок «взаємодії лексико-семантичного й морфолого-синтаксичного рівнів мови»¹⁴.

Розбираючи докладно синтаксичні засоби експресивізації, варто зазначити, що різні дослідники уналежнюють до них різні синтаксичні одиниці. Наприклад, І. Гальперін чітко розподіляє засоби синтаксичної виразності (інверсія, паралелізм, повтори, антитеза, тощо) і прийоми організації синтаксичних структур (еліipsis, риторичне питання, замовчування тощо)¹⁵.

Таку систему поділу синтаксичних засобів образності цілком підтримують А. Мороховський та О. Воробйова. Мовознавці не просто поділяють думку попереднього науковця, а й акцентують увагу на деталях, групуючи синтаксичні одиниці в такі класи:

- редукція (еліipsis, замовчування, номінативні речення);
- експансія (повтор, перелічення, тавтологія, вставні конструкції);
- вихідні моделі або зміна порядку слів (інверсія, дистантне розміщення синтаксично зв'язних одиниць речення, відокремлення).

¹³ Николів І. Місце сленгу у мовленні хорватської молоді. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Серія «Мовознавство»*. Львів, 2012. Вип. 19. С. 91–99.

¹⁴ Стратулат Н.В., Яслик В.І. Експресивний синтаксис епістолярію Василя Стуса. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Гельветика, 2021. Вип. 15. С. 34–38.

¹⁵ Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва: Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1958. 458 с.

Потрібно наголосити, що вихідною моделлю, як і в І. Гальперіна, обрано просте речення.

Як слушно зауважує Н. Завальнюк, синтаксис експресивних засобів художнього мовлення базовано на двох компонентах: «прагматико-стилістичному, вектор якого спрямовано на виразність і певний ефект впливу, та формальному, зорієнтованому на наявності синтаксичного розчленування»¹⁶.

А ось С. Єрмоленко стилістичні засоби експресивізації трактує як явище багатопланове, яке поєднує як стильові, так і стилістичні одиниці, різницю між ними дослідниця простежує на семантичному рівні. Функціонально-стильове забарвлення слова не є його структурним елементом, а слугує для паспортизації цього засобу¹⁷.

Мовознавці Т. Хомич та Н. Бойко пояснюють специфіку синтаксичних конструкцій розподілом «функціонального навантаження семантики експресивного слова, уточнення, виділення, мотивування емотивно-аксіологічних значенневих планів»¹⁸. Дослідники виокремлюють такі групи експресивів на рівні синтаксису:

1. Експресив як самостійна синтаксична одиниця (надає смислової значущості, образної виразності й підкреслення загальної картини висловлюваного). Таку функцію переважно виконує парцеляція речень.

2. Залучення додаткових відомостей про інтонаційне та емоційне оформлення висловлення, яке містить експресив. Це можливо за рахунок уведення лексем з додатковою інформацією про життя або характер персонажа. На важливості інтонування тих чи тих одиниць наголошував й М. Бахтін.

3. Ускладнення синтаксичної структури вставними та вставленими конструкціями, які поєднуючись з експресивами, підсилюють загальне значення всього полотна художнього тексту, акцентуючи увагу на тих чи тих положеннях. Для цього слугують речення різні за метою висловлення (спонукальні та питальні), за емоційним забарвленням (окличні) та за функціональним навантаженням у текстовому масиві (уточнювальні, пояснювальні, зіставні, протиставні

¹⁶ Завальнюк І. Основні тенденції стилістичного використання синтаксичних одиниць у мові української преси на початку ХХІ ст. *Науковий вісник Чернівецького національного університету*. Чернівці : Слов'янська філологія, 2009. С. 559–567.

¹⁷ Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

¹⁸ Бойко Н.І., Хомич Т.М. Взаємодія лексичних та синтаксичних засобів експресивізації художніх текстів. Ніжин, 2008. С. 128–130.

конструкції). Вони акцентують увагу саме на експресивній семантиці лексичних одиниць, посилюючи та увиразнюючи її.

4. Уведення експресивів до складу інтонаційно маркованих синтаксичних конструкцій, до яких передусім належать розповідно-окличні, питальні та питально-окличні речення.

5. Використання експресивів в еліптичних, синтаксично неповних, незакінчених реченнях, що ілюструє співвідношення «між конструкцією фрази й емоційним наповненням думки»¹⁹.

Крім усіх зазначених типологій синтаксичних засобів увиразнення, варто наголосити, що в українській лінгвістиці наявний традиційний поділ синтаксичних моделей за своєю специфікою. Ця класифікація передбачає поділ синтаксичних одиниць на дві групи, а саме: 1) демонстрація експліцитної специфіки (парцеляція, приєднання, повторення, вставні та вставлені одиниці); 2) імпліцитна специфіка (стосується різних видів речень, еліптичні структури, діалогічні побудови тощо).

Отже, експресивність надає мовленню, з одного боку, стилістичного маркування, виразності, а з іншого – виражає ставлення мовця до вимовленого та до адресата. Експресивність синтаксису пов'язана зі структурами, що мають у семантиці відтінок розмовного, невимушеного стилю, а також з особливим актуальним членуванням речення, виділенням теми й реми. Експресивність зумовлено зміною порядку слів, уживанням парцельованих, приєднувальних конструкцій, еліпсисів. Граматичні засоби створення мовної експресії, на відміну від лексико-семантичних і словотвірних, не мають безпосереднього, прямого зв'язку з позитивною або негативною оцінкою. Вони розрізняються здебільшого за характером вияву книжної або розмовної експресії, наявної в конкретному висловленні й протиставлюваної нейтральним щодо експресії структурам.

Виконувати експресивну функцію в конкретному тексті здатні будь-які мовно-виражальні засоби, проте в мові наявні усталені прийоми досягнення експресивності висловленого. До них належать традиційні словесно-образні засоби – тропи й фігури мови. Основна сфера їх функціонування – художній стиль, експресивність якого

¹⁹ Бойко Н.І., Хомич Т.М. Взаємодія лексичних та синтаксичних засобів експресивізації художніх текстів. Ніжин, 2008. С. 128–130.

зумовлена естетичною функцією мови, посиленням емоційного впливу на адресата²⁰.

Безумовно, тенденція до виразності найяскравіше проступає на лексичному рівні, але синтаксис має також багату систему експресивних засобів – це інтонація, різні типи речень, відокремлені члени речення, особливі випадки використання однорідності, порядок слів тощо.

Сучасні лінгвісти досить активно вивчають питання синонімії та її впливу на мову. Синоніми та синтаксичну синонімію розглядали такі дослідники: Ю. Апресян, Л. Лисиченко, М. Жовтобрюх, О. Ахманова, О. Гвоздев, В. Сухотін, І. Жилін та інші.

Думка людини, виникаючи на базі мови, формується в мовленні, мовлення – це, як відомо, і мовленнєва діяльність, і мовленнєве утворення – текст (його усна й писемна форма), який по-різному експресивно забарвлений – результат дії експресивної функції мови.

Як наголошував В. Ващенко, центральною мовною одиницею, у якій вдало виявляються стилістичні (експресивні) засоби, є речення²¹. Саме речення дає потрібні умови для відтворення стилістичних явищ.

Наприклад, А. Мельничук зазначає, що вплив психологічного стану людини на форму словесного вираження її думок досить значний, тому розташування слів у реченні може також поставати засобом, підпорядкованим емотивній функції мови. Утім важливо пам'ятати, що такі оказіональні чи зумисне вжиті автором синтаксичні побудови речень і зворотів цілком занурені в стихію комунікації, унаслідок чого вони об'єктивізуються й різко контрастують з емоційно-нейтральними синтаксичними структурами²².

Експресивна функція мови – це здатність виражати емоційний стан мовця, його суб'єктивне ставлення до позначуваних предметів і явищ дійсності. Експресивність як загальномовна категорія охоплює всі сфери мови, але проблеми експресивного синтаксису набувають у сучасній лінгвістиці все більшої актуальності. Це пов'язано з інтенсивним вивченням структури тексту мовленнєвої

²⁰ Українська мова : енциклопедія / за ред. В.М. Русанівського, О.О. Тараненко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

²¹ Ващенко В.С. Стилістичні явища в українській мові. Харків : Вид-во ХДУ, 1958. 228 с.

²² Мельничук А.С. О роли мышления в формировании структуры языка. Язык и мышление. Москва : Наука, 1967. С. 82–83.

діяльності, її прагматичних аспектів розмовного, усно-діалогічного мовлення, взаємин мовника й адресата, звукових засобів посилення виразності мовлення а посилення його впливу на реципієнта²³.

На думку В. Чабаненка, експресивним є все, що служить у мові для вираження та збудження емоцій, але не будь-яка експресивність передбачає емоційну реакцію, тобто експресивність як лінгвостилістична категорія ширша за емоційність²⁴. Дослідник стверджує, що емоційне в мові завжди є експресивним, але не кожне експресивне явище належить до емоційних.

Експресивні засоби властиві кожному рівню мовної системи. Таких поглядів дотримується О. Александрова, яка вважає, що «експресивність як загальномовна категорія торкається всіх сфер й арсеналів мови»²⁵.

В. Чабаненко наголошує, що емотивній функції мови підпорядковані: а) розповідно-окличні речення; б) питально-окличні речення; в) риторично-питальні речення; г) вигуківі слова-речення; д) оклично- номінативні речення²⁶. Науковець дещо уточнює поняття експресивного: «експресія – це не те, що надає мовленню емоційності, образності, характерності, а те, що само породжується емоційністю, образністю, характерністю тощо мовлення. По-друге, експресія – це не виразність, а інтенсифікація виразності, це збільшення впливаючої сили сказаного, надання йому особливої психологічно мотивованої піднесеності. По-третє, експресія пов'язується не тільки з емоціональним та образним (художнім), а й з іншими планами вислову – волюнтативним, естетичним, соціально-оцінним, нормативним, формально-структурним, семантичним, ситуативним і т. ін.»²⁷.

Експресивність проникає в усі галузі діяльності людини. Експресивно забарвлені твори художньої літератури викликають у нас певні емоції, почуття. Вагомий внесок у розроблення питання експресії та експресивності зробили Т. Винокур, В. Девкін,

²³ Александрова О.В. Проблемы экспрессивного синтаксиса (на материале английского языка). Москва : Высшая школа, 1984. 212 с.

²⁴ Чабаненко В.А. Теоретичні засади дослідження експресивних засобів української мови. *Мовознавство*. 1984. № 2. С. 14.

²⁵ Александрова О.В. Проблемы экспрессивного синтаксиса (на материале английского языка). Москва : Высшая школа, 1984. 212 с.

²⁶ Чабаненко В.А. Засоби експресивного волевиявлення в українській мові. *Мовознавство*. 1983. № 3. С. 171.

²⁷ Ibid.

Г. Колесник, В. Григор'єв, О. Ахманова, Д. Ганич, І. Олійник, Д. Розенталь, М. Теленкова, В. Чабаненко, Н. Разінкіна та інші.

Експресивність у сучасній українській мові забезпечують: 1) мовноструктурні засоби (семантика, звуковий склад слова, наголос, інтонація, афікси, частки, порядок слів тощо); 2) різноманітні способи та прийоми стилістичного оброблення мовних елементів (алітерація, асонанс, розбиття слова на склади, транспозиція граматичних форм тощо); 3) застосування синтаксичних фігур (еліпс, повтор, парцеляція, приєднання); 4) тропи (метафори, гіперболи, парафрази тощо)²⁸.

Наприклад, В. Виноградов трактує експресивне в синтаксисі як спеціальний засіб писемної мови, що супроводжується конструктивними змінами самого висловлення²⁹. У працях, де простежено спроби розмежувати емоційність та експресивність у синтаксисі, виокремлюється різний набір конструкцій, що кваліфікуються як експресивні. Зокрема, О. Востоков розрізняє емоційні та експресивні конструкції³⁰. До першої групи дослідник зараховує такі побудови: *Ой, яка гарна погода! На щастя, чудова погода!*, а до другої – з виразною оцінною (позитивною чи негативною) семантикою: *От вона змія!*

Емоційність уважають найвиразнішим компонентом експресивності, що постає основним складником семантичної структури категорії експресивності. Ці поняття не можна ототожнювати, тому що емоційність пов'язана з вираженням почуттів мовця, його ставленням до предмета висловлення й ураховує особливості його світобачення, життєвого досвіду, внутрішнього світу. Під експресивністю варто розуміти передбачене підсилення виразності висловлення, його вплив на адресата. Розмежування експресивного й емоційного в мові здійснено і Є. Галкіною-Федорук, яка зазначала, що експресивність можлива без емоційності³¹.

²⁸ Чабаненко В.А. Засоби експресивного волевиявлення в українській мові. *Мовознавство*. 1983. № 3. С. 171.

²⁹ Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове : монография. Москва : Высш. шк., 1972. 616 с.

³⁰ Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.

³¹ Галкина-Федорук Е.Н. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. *Сборник статей по языкознанию, посв. профессору МГУ, акад. В.В. Виноградову*. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1958. С. 103–124.

Отже, експресивність є комплексною категорією мови, що наявна в субкатегоріях емоційності, оцінності, інтенсивності й образності.

На думку В. Чабаненка, основними чинниками породження експресивізації в мові є: 1) мовно структурні засоби (звуковий склад слова, семантика, афікси, частки, наголос, інтонація, порядок слів тощо); 2) різні способи та прийоми стилістичного опрацювання мовних елементів (алітерація, асонанс, розтягування звука, трансформація усталеної форми, транспозиція граматичних категорій тощо); 3) застосування стилістичних фігур (акромонограма, ампліфікація, антитеза, градація, еліпс, каламбур, оксюморон, плеоназм, повтор); 4) використання тропів (метафора, гіпербола, парафраза тощо)³².

Що ж до трактування експресивного в синтаксисі, то сьогодні чітко розрізняємо два напрями: одні лінгвісти пов'язують експресивне з поняттям суб'єктивної модальності, розглядаючи окремі конструкції як спеціальні носії експресії, а інші досліджують проблему експресивного у світлі теорії В. Виноградова³³, який ще в тридцяті роки ХХ століття висунув поняття суб'єктивно-експресивних форм синтаксису як засобу експресивної виразності.

У сучасній лінгвістиці модальність тлумачать досить широко, переважно як універсальну категорію, що передає ставлення мовця до висловленого й актуалізується за допомогою різноманітних засобів. Загальновідомо, що категорію модальності зреалізовано у двох видових значеннях: об'єктивно-модальному та суб'єктивно-модальному. Модальність сучасні дослідники тлумачать як співвідношення повідомлюваного до дійсності (об'єктивна модальність) або адресата до повідомлюваного (суб'єктивна модальність). У лінгвістичній літературі з проблем модальності фіксуємо й інші погляди, йдеться, зокрема, про суб'єктивно-оцінну модальність³⁴. Важливим є залучення до категорій загальної модальності суб'єктивно-модального значення, бо воно розширює межі граматичного

³² Чабаненко В.А. Теоретичні засади дослідження експресивних засобів української мови. *Мовознавство*. 1984. № 2. С. 14.

³³ Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове : монография. Москва : Высш. шк., 1972. 616 с.

³⁴ Приходько Г.І. Взаємозв'язок оцінки, емоційності, експресивності та модальності. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. 2005. Вип. 78. С. 139.

аналізу речення й служить містком, перекинутим від речення до висловлення й тексту³⁵.

Поняття експресії, експресивності здебільшого пов'язують із посиленням виразності, збільшенням впливової сили мовного знака, була б то морфема, лексема чи синтаксична структура. Це своєрідна властивість мовної одиниці підсилювати зміст висловленого, поставати засобом увиразнення мовлення. Великого значення в сучасній лінгвістиці набуває вивчення мовних одиниць не лише із семантичного й формально-граматичного аспектів, а й із погляду їх виражальних функцій у процесі мовлення.

Синтаксична експресивність є абстрактнішою порівняно з лексичною експресивністю, але обидва ці різновиди становлять єдину семантичну категорію. Експресивність у галузі прагматики, семантики мовленнєвої одиниці є тим чинником, що свідчить про зацікавленість мовця в підсиленні впливової сили висловлення.

Синтаксичні явища найвиразніше виявляють себе на структурно-семантичному рівні членування на окремі частини висловленого, цим самим і являють собою експресивне в синтаксисі. Синтаксис має багату систему експресивних засобів – це інтонація, відокремлені члени речення та різні типи речень. У художньому тексті кожна синтаксична одиниця бере участь у його творенні, реалізуючи категорії зв'язності й цілісності змісту, відбиваючи авторські інтенції. Ланцюжки синтаксичних структур породжують текст, виконуючи свою граматичну роль і створюючи змістову цілісність. Змістом кожного тексту, безперечно, є певна інформативність.

Речення – основна комунікативна мовна й мовленнєва одиниця, до означальних ознак якої належать предикативність, модальність, відносна закінченість змісту, певна логічна сутність, граматична організованість, інтонаційна оформленість³⁶.

Жодна з мовних одиниць не має такого багатоаспектного й неоднозначного трактування, як речення. Сьогодні існує кілька сотень визначення речень, що зумовлено значною розгалуженістю й різнобічністю структурою речень у кожній мові, особливо в літературній.

³⁵ Приходько Г.І. Взаємозв'язок оцінки, емоційності, експресивності та модальності. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. 2005. Вип. 78. С. 139.

³⁶ Синтаксис української мови : підручник / за ред. П.С. Дудик, Л.В. Прокопчук. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 384 с.

З 50-х років ХХ століття найбільшого поширення набуло визначення речення, яке запропонував В. Виноградов: речення – це граматично й інтонаційно оформлена мовна комунікативна одиниця, яку використовують у мовленні як основний засіб формування та вираження думок, емоцій.

Автори енциклопедії «Українська мова» визначають експресивність як «властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом суб'єктивного увираження мови. Через експресивність виражальних засобів мовець передає своє ставлення і до повідомлення, і до адресата». Термін «речення» (первісно «речень») уперше використано в «Граматице руского языка» О. Партицького (1871).

Виразним експресивним потенціалом у поетичному мовленні здебільшого наділені номінативні речення. На кожному етапі розвитку лінгвістичної думки їх трактують по-різному. Лінгвісти займалися дослідженням односкладовості структур і проблемами номінативного речення ще на початку ХХ століття, та останнім часом коло питань, які вивчаються, розширилося. Загалом номінативні речення набули поширення в українській літературній мові в порівняно пізній час.

Номінативні речення – це такі односкладні речення, які стверджують наявність, існування якихось предметів, явищ, станів дійсності. Це іменні односкладні речення із загальним значенням буття, існування предмета мовлення чи думки³⁷.

Вирізняються номінативні речення з-поміж інших типів односкладних тим, що за способом вираження головного члена належать до іменних конструкцій: «Односкладні номінативні речення – речення, головний член яких виражений іменником у формі називного відмінка»³⁸. Такі лінгвісти, як В. Возняк, В. Гнатюк, М. Грунський, П. Залозний, О. Курило, К. Німчинов, І. Огієнко, зазначають, що ці речення впродовж тривалого часу не виокремлювали і трактували як неповні двоскладні, безособові. В українській синтаксичній науці кінця ХІХ – початку ХХ століття їх трактували як односкладні речення³⁹. Головний член номінативних речень буває виражений іменником (рідше особовим

³⁷ Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2004. С. 162–163.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

займенником, числівником) у називному відмінку, а також кількісно-іменним словосполученням. Номінативним реченням властива розповідна або оклична інтонація, яка є одним із засобів граматичного вираження в них предикативності⁴⁰. Наприклад: 1. *Дике жито! Криваве жито!* (Є. Маланюк). 2. *Гірка солодкість жінки!* (Є. Маланюк). 3. *Облога хліба! Штурм! Атака! Боротьба! Недарма стогнала скиба, кучерявилась сімба* (М. Рильський). 4. *Вже станція... завод... і рейки заблищали під безліччю огнів... Ось робітничий клуб...* (В. Сосюра).

Номінативні речення переважно подані з окличною інтонацією, потрібно зауважити, що вони ніколи не бувають заперечними. 3-поміж інших типів односкладних речень номінативні вирізняються тим, що за способом вираження головного члена належать до іменних конструкцій.

Як зауважував І. Білодід, номінативними реченнями є «односкладні речення, які стверджують буття предмета або явища і мають головний член, виражений іменником у називному відмінку або сполученням слів з прямим відмінком у центрі»⁴¹. Через те, що номінативні речення позбавлені виразних часових ознак і їх час визначають сусідні речення – двоскладні або безособові, «виникає потреба, – зазначає Л. Булаховський, – супроводити називні речення хоч одним двоскладним або безособовим, яке ніби створює для називних речень якусь рамку, без якої вони легко могли б розсіпатися. Часто називні речення попереджаються або замикаються реченнями іншої структури»⁴². Наприклад: *Яка ж страшна Твоя покута! Які глухі, жорстокі дні! Ні, ти – не мати!* (Є. Маланюк); *Жнива... Гуде комбайн на ланах і в одному колгоспі, гуде комбайн на ланах і в другому колгоспі...* (О. Вишня); *Така собі звичайна кімната, – чистенька, затишенька. Присмерк.* (О. Вишня).

Функцію номінації (називання) в мові зреалізовано через форму номінативних речень. Головний член цих речень виражається

⁴⁰ Кулик Б.М. Курс сучасної української мови. Частина II. Синтаксис. Київ : Радянська школа, 1961. 286 с.

⁴¹ Так само.

⁴² Булаховський Л.А. Питання синтаксису простого речення в українській мові. Дослідження з синтаксису української мови. Київ : Вид-во АНУРСР, 1958. С. 11–143.

іменником у називному відмінку, а також кількісно-іменним словосполученням із займенником⁴³.

Потужним експресивним потенціалом у художньому мовленні наділені й односкладні безособові речення, головний член яких називає дію чи стан, незалежні від активного діяча. Наприклад: *Покарано... На наші кров і ніт Прийшла орда. Лишили олтарі ми* (Є. Маланюк).

Семантичною основою безособових речень є відсутність активного діяча (носія ознаки), бо його зазначення виражено непрямым відмінком. Наприклад: *Я сплю міцно. – Мені спиться міцно.* У безособовому реченні *Мені спиться міцно* є зазначення особи (*мені*), яка виконує дію, однак неможливість уживання форми називного відмінка демонструє дію як таку, що відбувається незалежно від діяча. Безособові речення залежно від морфологічної природи головного члена можуть реалізувати різні значення⁴⁴.

Отже, на синтаксичному рівні експресивність є функційною здатністю синтаксичних конструкцій посилювати прагматичну й власне граматичну інформацію, що міститься у висловленні або в його окремих компонентах.

Мовна система має здатність до передавання одного змісту співвідносними структурами. Синонімія наявна в кожній мові на всіх її рівнях. Вона представляє найменш вивчену галузь мовознавства, особливо в синтаксисі, тому є продуктом тривалого історичного розвитку. Синтаксична синонімія – одна з лінгвістичних проблем, яка продовжує залишатися дискусійною і неоднозначною. Синтаксичні синоніми є граматично різними конструкції, що виражають ту саму думку. Взаємозамінюваність є одним із найважливіших критеріїв синонімічності, бо саме в ній полягає зміст явища синонімії.

У слов'янському мовознавстві наявна ціла низка досліджень, здійснених переважно на матеріалі східнослов'янських мов, однак багато питань і сьогодні залишається недостатньо вивченими. У східнослов'янській лінгвістиці синтаксичній синонімії, зокрема аналізу специфіки синонімії підрядних речень і дієприкметникових зворотів, приділяли увагу О. Мельничук⁴⁵, Г. Золотова⁴⁶ та інші.

⁴³ Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2004. С. 162–163.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Мельничук А.С. О роли мышления в формировании структуры языка. Язык и мышление. Москва : Наука, 1967. С. 82–83.

Наявність різних синтаксичних структур із різною синтаксичною семантикою для передавання одного судження, пропозиції створює передумови для вибору потрібних одиниць і подальшого закріплення їх за певним типом мовлення, з певним стилістичним значенням.

У кожному тексті є логічна або синтаксична домінанта – якийсь факт діє більше на розум або на почуття людини. Створюється експресивний вплив на читача вмілим використанням синонімічних простих і складних речень. Однак більше уваги дослідники звертають на особливості лексичної та морфологічної синонімії, ніж синтаксичної. Синтаксичну синонімію переважно вивчають на прикладі простого речення, але синонімічними можуть бути й складні речення, сполучникові й безсполучникові.

Складне речення – це речення, що складається з двох і більше предикативних одиниць, які становлять семантичну, структурну й інтонаційну єдність. М. Плющ виділяє такі найістотніші ознаки складного речення: 1) поліпредикативність; 2) особливу структурну схему; 3) семантичну й інтонаційну цілісність і завершеність. На ці самі ознаки звертає увагу й І. Вихованець, характеризуючи формально-синтаксичну семантико-синтаксичну та комунікативну структуру складного речення⁴⁷.

Залежно від структури, зокрема від того, якими засобами поєднані між собою їх предикативні частини, усі складні речення поділяють на дві групи: 1) складні речення зі сполучниковим чи відносним зв'язком – сполучникові складні речення; 2) складні речення з безсполучниковим зв'язком – безсполучникові складні речення⁴⁸.

У синтаксичному матеріалі стилістика досягає експресивного потенціалу, живлячись двома основними джерелами: синтаксичною синонімією, наявністю співвідносних варіативних рядів і лексичним наповненням синтаксичних компонентів.

Експресія властива реченням із сполучниковим зв'язком (хоча вони й стилістично нейтральні), а також безсполучниковим реченням, де функцію синтаксичного зв'язку та смислового у вираження

⁴⁶ Золотова Г.А. Синтаксическая синонимия и культура речи. *Актуальные проблемы культуры речи*. Москва, 1970. 180 с.

⁴⁷ Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 158.

⁴⁸ Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2004. С. 162–163.

виконує інтонація. Наприклад, у розмовно-побутовій і поетичній мові вживають стилістично обмежений сполучник **що**: «*Людина без друзів, що дерево без коріння*» (Народна творчість).

У безсполучникових складних реченнях експресія закладена в їх структурі – у стислості, інтонації. Відбувається закономірний вибір із двох синонімічних структур тієї, яка за того самого змісту виразніша, лаконічніша, більш емоційно насичена. Наприклад: «*Берись дружно – не буде сутужно*»; «*Не заглядай до сусіда – може з того бути біда*» (Народна творчість). Зіставляючи сполучникові та безсполучникові конструкції, бачимо передавання ідентичних смислових відношень, які різняться формою поєднання компонентів, ритмомелодикою, стилістичними відтінками, частотністю вживання, оскільки безсполучникові речення найпоширеніші в мові художньої літератури, а на сполучникові натрапляємо в усіх стилях і жанрах мови. Розглянемо це на прикладі двох речень: «*Любиш горішки – люби й насмішки*» (Народна творчість) і «**Якщо** любиш горішки, люби й насмішки».

Ці конструкції мають значення узагальненої зумовленості. Сполучник **якщо** в складнопідрядному реченні передає логічний зв'язок компонентів та умовні відношення між ними й розташування складових частин є вільним. Наприклад: «*Люби й насмішки, якщо любиш горішки*». А в безсполучниковій конструкції значення зумовленості передано зіставленням дієслів-присудків складових частин (у цьому разі – головних членів односкладних речень) – форми минулого часу дійсного способу й форми наказового способу. Наявність синтаксичних синонімів робить мову легкою та стрункою. І саме використання паралельних типів зв'язку компонентів складного речення запобігає перевантаженню його сполучниками. Пряма мова порівняно з непрямою насиченіша засобами емоційності й експресивності. Непряма мова має більш нейтральний характер та ознаки виразності (вигуки, звертання, частки) або замінюються, або зовсім пропускаються. Синоніміка є поширеною в безособових, особових і неозначено-особових реченнях⁴⁹.

Як стверджують науковці, синтаксичні синоніми – це різноструктурні конструкції (словосполучення та речення), що мають спільне граматичне значення, але відрізняються смисловими

⁴⁹ Гуц Л.М. Синтаксична синоніміка як один із засобів мовної експресії. *Укр. мова та літ. в шк.* 1973. № 6. С. 36–41.

відтінками, стилістичними особливостями. Різноструктурними вважають такі синтаксичні конструкції, які означаючи близькі смислові відношення, розрізняються засобами та показниками зв'язку між словами (форми слів, прийменники, сполучники).

Зіставлення, наприклад, сполучникових і безсполучникових складних речень свідчить, що, передаючи ідентичні смислові відношення, вони відрізняються формою з'єднання компонентів, ритмомелодійним малюнком, стилістичними відтінками, частотністю вживання (безсполучникові конструкції поширені в мові художньої літератури, рідше їх можна зустріти у творах наукового стилю, а складнопідрядні речення вживаються в усіх стилях і жанрах літературної мови).

З-поміж одиниць експресивного синтаксису сьогодні активно досліджують парцеляцію. Питання про парцеляцію, парцельовані конструкції є дискусійним у мовознавстві. Нерідко явище парцеляції ототожнюють з явищем приєднання.

Зокрема, в енциклопедії «Українська мова» явища приєднання й парцеляції розмежовують чітко⁵⁰. Приєднання трактують як різновид синтаксичного зв'язку, співвідношення двох синтаксичних одиниць на основі семантико-граматичної незалежності однієї з них (опорного речення) та смислового і граматичного тяжіння до неї іншої (приєднувальної конструкції). Парцеляція є способом оформлення однієї синтаксичної одиниці (речення) кількома комунікативними одиницями (фразами).

Парцеляція – це один із засобів синтаксичної експресії, який полягає в членуванні речення на окремі комунікативні конструкції частини інтонаційно або за допомогою пунктуації. На думку С. Єфремова, який увів термін «парцеляція» до лінгвістичного вжитку, це поняття використовують на позначення явища членування єдиної граматичної конструкції на окремі елементи.

Дослідник А. Загнітко зазначає, що парцеляція – це мовленнєве членування єдиного системного цілого, а приєднання – це суто мовленнєве доповнення змісту речення⁵¹.

У лінгвістиці фіксуємо кілька визначень терміна «парцеляція». Загальноприйнятою вважається думка О. Скоробагатової: дослідниці

⁵⁰ Українська мова : енциклопедія / за ред. В.М. Русанівського, О.О. Тараненко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

⁵¹ Загнітко А.П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого і складного речення. Донецьк : Вид-во Донецьк. ун-ту, 1994. 204 с.

значас, що парцеляція може бути виражена через висловлення, які базовано на різних типах речення, що членуються на окремі фрази-відрізки та мають комунікативну самостійність⁵².

В. Жайворонок запевняє, що парцеляція являє собою мовленнєве оформлення «єдиної синтаксичної одиниці – речення кількома комунікативними одиницями – фразами»⁵³. І. Колегаєва переконує, що речення завжди є парцельованим і структурованим⁵⁴. Відокремлений парцелят, який стає самостійною комунікативною одиницею, порушує загальну ритміку тексту, але, незважаючи на це, граматична залежність і підпорядкованість стрижневій конструкції зберігаються. Поділ тексту на окремі смислові частини виконує функцію підсилювання лексичного значення повідомлюваного та акцентує увагу на окремих його компонентах.

Природу цього явища й особливості функціонування вивчали на матеріалі французької, німецької, чеської, російської та інших слов'янських мов. Виходячи зі специфіки української національно-мовної традиції, а також з того, що кожна мова має свій специфічний набір засобів для вираження семантики на синтаксичному рівні, постає потреба дослідження парцельованих речень саме на українському мовному ґрунті. Комплексний аналіз парцеляції як явища експресивного синтаксису стає можливим на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки й лінгводидактики, спрямованій на вивчення синтаксичних явищ з погляду лінгвістики тексту й комунікативного синтаксису.

Парцеляція (*франц. *parcelle* – частинка*) – спосіб мовленнєвого оформлення синтаксичної структури (речення) кількома комунікативними одиницями (фразами)⁵⁵. Різні грані семантики художнього слова найпродуктивніше виявлено на синтаксичному рівні. Енергія слова завжди пов'язана з емпатичною інтонацією, тому порушення звичайних синтагматичних моделей речення для виділення

⁵² Скоробагатова Е.А. Анализ межуровневой переходности на материале полипредикативных высказываний с парцелляцией. *Филологический анализ*. Выпуск 7. Днепропетровск, 1995. С. 98–99.

⁵³ Жайворонок В.В. Парцеляція. *Українська мова: енциклопедія*. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. С. 46–462.

⁵⁴ Колегаєва И.М. Текст как единица научной и художественной коммуникации. Одесса: Редакционно-издательский отдел областного управления по печати, 1991. 120 с.

⁵⁵ Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2004. С. 162–163.

тих чи тих слів, словосполучень або й окремих предикативних частин має потужний емоційно-експресивний потенціал.

Аналіз синтаксичної будови тексту через членування на синтагми на рівні фразування дає змогу уналежнити до текстозв'язних засобів і ритм. Розглянуті функції ритму в організації тексту виявляють роль ритму у створенні особливого емоційного фону висловлення, тобто його експресивну функцію⁵⁶.

У поетичному мовленні велику роль відіграє ритмомелодика, яку задає письменник. Віршована мова відрізняється від прозової насамперед тим, що вона спочатку розділена на ритмічні сегменти. У цьому разі цьому вибір того чи того членування залежить від емоційно-естетичних цілей віршованої побудови⁵⁷.

Завдяки розчленуванню синтаксичного утворення, побудованого за формулою речення, стають можливими варіювання різних лексико-семантичних відтінків значень, що постають унаслідок образно-естетичної конкретизації й індивідуалізації змістових відрізків.

Одним із найколеритніших засобів увиразнення, що ґрунтується на основі синтаксичного перерозкладу, розчленування, вияскравлення окремих компонентів, є парцеляція. Різні грані семантики художнього слова найпродуктивніше виявляються на синтаксичному рівні.

Підходячи до аналізу парцеляції з позицій теорії актуального членування речення, дослідники вбачають у ній засіб створення у висловленні нового самостійного рематичного центру або кількох таких центрів. Ця видільна функція парцеляції є основною (постійною), бо відтворюється за умови будь-якої текстової реалізації парцельованого речення. Крім емоційно-видільної, О. Сковородников пропонує виділяти зображальну, експресивно-граматичну та характерологічну функції парцеляції в художніх текстах⁵⁸. Останню активізовано в прозовому мовленні, на відміну від усіх інших, що є продуктивними як у прозових, так і в поетичних текстах.

За парцеляції висловлення членовано на ту кількість компонентів, яка передбачена структурними та функційними особливостями синтаксеми, що розпадається.

⁵⁶ Чабаненко В. Основи мовної експресії. Київ : Вища шк., 1984. 168 с.

⁵⁷ Чабаненко В.А. Засоби експресивного волевиявлення в українській мові. *Мовознавство*. 1983. № 3. С. 171.

⁵⁸ Сковородников А.П. О функциях парцелляции в современном русском литературном языке. *Русский язык в школе*. 1980. № 5. С. 86–91.

Залежно від того, яка частина конструкції виноситься в парцелят, змінюється актуальне членування виразу й відбувається переакцентуація всього фрагмента тексту. На можливості парцеляції будь-якого члена речення істотно впливає його позиція⁵⁹, яка може бути вакантною (за відсутності однорідних членів речення) або дублювальною (за їх наявності). Для українського поетичного мовлення характерне розміщення відчленованих головних членів речення в дублювальній позиції: *Все зарябіло, як газетні шпальти. Бетон, гудрон і пляжна пастораль* (Л. Костенко); *Я знову зводжу зір. І бачу в дзеркалі все ту ж кімнату* (І. Жиленко).

Другорядні ж члени активно парцелюються в різних позиціях: 1. *І вперше Толя пожалів, що живе не в тому місці, де все просто. Для дітей* (І. Жиленко). 2. *П'ю за нашу вірну дружбу. І за слів гіркий нектар. За веселу твою посмішку до моїх незвичайних чар* (Л. Костенко).

Парцелят може розміщуватися контактено чи дистантно стосовно базової структури: 1. *Прокинься. Посміхнися. І знову новий день почни* (Л. Костенко). 2. *Прожити життя! І їхати, як мандрівник.* 3. *Як з крижаними крилами Ікар. Для себе* (Л. Костенко). 4. *Я чую дощ. Він тихо плаче правду, що я когось далекого люблю. І чую тишу* (Л. Костенко). Для українських поетичних текстів другої половини ХХ століття характерним є контактне розміщення виокремлених компонентів⁶⁰.

У межах простого речення активно виокремлюються однорідні члени, для них є характерним як контактне, так і дистантне розташування, хоча перевага все ж віддається першому. Кількість відчленованих елементів варіюється від одного до чотирьох. Для головних членів речення здебільшого робочою є дублювальна позиція. Парцельовані підмети найчастіше виражаються іменником у формі називного відмінка: 1. *Тут квіти і квіти. І море радості шалене* (Л. Костенко). 2. *Навіть сонце стає ласкавішим влітку. І звірі. І люди* (Л. Костенко). 3. *Стоїть могила свіжа при дорозі. Будяк. Стерня. Пустоширокий степ* (Л. Костенко). 4. *Зустрілись дві епохи. Дурненьке дівчатко і старий поет* (І. Жиленко).

⁵⁹ Шевченко Т.В. Парцельований повтор в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття. *Ономастика і апелятиви*. Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. Вип. 30. С. 385–389.

⁶⁰ Ibid.

Продуктивними є моделі, у яких один з однорідних підметів залишається в базовій частині, а інші (два чи три) виносяться в парцелят. Достатньо продуктивно членуються побудови з узагальнювальним словом та рядом однорідних підметів, що відокремлюються від основного утворення: 1. *Все мені давалось на цьому світі. Любов. Розлука* (Л. Костенко). 2. *Ішли музики із весілля. Цимбали, бубон і скрипаль* (Л. Костенко).

Досягти оптимального ступеня смислового потенціалу допомагає парцелювання присудка. Однорідні присудки, поєднані сполучниковим та безсполучниковим зв'язком, подаються окремими парцелятами або цілісними семантичними блоками, відчленованими від базового утворення: 1. *Приходить весна. Панує* (Л. Костенко). 2. *Сам прийшов на весілля. Пішов разом з нею* (Л. Костенко). 3. *Вони (пальці) німіли на якомусь «фа». І прислухались... І боялись фальші...* (Л. Костенко). 4. *Згорів я. Помер* (Л. Костенко). Парцеляція присудків сприяє підвищенню комунікативного динамізму висловлення. Вияскрвлення головного члена речення допомагає надати синтаксичній конструкції кращої оглядовості через привернення уваги до окремих змістових компонентів.

Ступінь парцеляції різних членів і частин речення неоднаковий, він залежить від емоційно-психологічних умов мовлення, змістової важливості парцельованих членів, від їх граматичної самостійності в структурі речення. Звичайно, частота вживання в ліричних творах парцельованих різних присудків більша, ніж підметів. Це можна пояснити як індивідуально-авторськими особливостями стилю того чи того письменника, так і специфікою українського поетичного мовлення загалом.

Другорядні члени речення переважно парцелюють як у дублювальній, так і у вакантній позиціях. Яскравими виразниками емоційності в українському поетичному мовленні є парцельовані означення. Розташовані парцеляти найчастіше після означуваного слова, бо саме таке розміщення є характерним для емоційно забарвлених текстів: *Щось пролетіло. Біле, як чайка; Кабіни з темного дерева. Різьблені, під горіх; Руки у тебе ніжні. Випещені та білі; А тиріг великий, запашиий. Смачни-и-ий!* (Л. Костенко). Вони підвищують інформативність повідомлення, допомагають читачеві чи слухачеві зрозуміти авторську оцінку, яка виражається через акцентуалізацію частини висловлення: *А люди щасливі! Теплі, яскраві; Він прийшов, як подарунок долі. Ласкавий, коханий і справжній;*

Ні вікна, ані зорі, – комарюють комарі. Гарні, добрі, сірі, мрійні. Тільки дуже малярійні; Вони прийшли, як відплата. Веселі, бездомні й голодні (Л. Костенко) – парцельовані означення подано одним семантичним блоком, найуживанішою є модель з двома, трьома виокремленими елементами: *Кус зозуля у наших гаю. Сумна. Сама* (Л. Костенко) – кожне означення утворює окремий парцелят. Зазнають відчленування й постпозитивні непоширені означення: *Не вирвуся. Приземлена, прикута; А між іншим, якщо відверто, то була я дурною і доброю. Безборонною, несинхронною...* (Л. Костенко)⁶¹.

Показова парцеляція обставин (місця, часу, міри, ступеня, причини, мети, умови й допустовості) у постпозиції: 1. *Папуша вкрала книжку. У Кракові. В купця* (Л. Костенко). 2. *Месію били. В груді. І в обличчя* (Л. Костенко). 3. *На штурм Бастилій – просто. На Сенатську* (Л. Костенко). Продуктивними є парцельовані утворення з обставинами, вираженими одиничними прислівниками, іменниками в непрямих відмінках: 1. *Я чекаю тебе. Не даремно* (Л. Костенко). 2. *Я знаю, важко. У твоєму положенні* (Л. Костенко). 3. *Старесенька, іде по тій дорозі. Як завжди. Як недавно. Як давно* (Л. Костенко).

Додатки в поетичних творах переважно парцелюються в дублювальній позиції. Наприклад: 1. *Треба ж трішки щастя і вам. І нам. Там розглядали різні візерунки. Ливарні форми. Золото. Емаль* (Л. Костенко). 2. *Він любить час. Хвилини. Дні. Роки* (Л. Костенко). 3. *Над містом розмовляють голуби. Про що, не знаю. Про цікаві речі. Про той собор. Про людство. Про війну. Про білий світ, про небо з далиною* (Л. Костенко). Це можна пояснити тим, що, на відміну від інших другорядних членів, додаток інколи є обов'язковим компонентом речення, тому або загалом не парцелюється, або в базовій частині залишається один із семантично однорідних додатків, а інші відходять у парцелят.

Зазнає розчленування й складне речення. Практично будь-яке утворення із сурядним зв'язком можна трансформувати в розчленовану побудову. Сполучники в таких реченнях не лише поєднують предикативні частини, а й допомагають сфокусувати увагу читача на значущості наступного повідомлення: 1. *Колись був розумний цар Соломон. І давня держава Ізраїль* (Л. Костенко).

⁶¹ Шевченко Т.В. Парцельований повтор в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття. *Ономастика і апелятиви*. Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. Вип. 30. С. 385–389.

2. *Забуваю свій голос. І вчуся тихо конати* (Л. Костенко). Сполучник *і* зберігає зв'язок із попереднім реченням, а також підсилює значущість наступного, спрямовуючи увагу читача на певний змістовий відрізок. Своєрідна ритмомелодика поетичної строфи, що утворилася завдяки парцеляції, наближає функціональне значення сполучника *і* до підсилювальної частки, але така позиція не є для нього визначальною. Переважно для поєднання предикативних частин складносурядних парцельованих речень використовують сполучники *а й та*: 1. *Вчора був я король королів. А сьогодні я простий чоловік* (Л. Костенко). 2. *Тепер я не можу без тебе пробути й хвилини. А якось жила ж я усе попереднє життя!* (Л. Костенко). 3. *Стоять садів квітучі повені. А я зайти туди боюсь* (Л. Костенко). 4. *Сім'я вже ж вольна і нова. Та тільки ж мати ледь жива. Живу одна, живу, як черниця. А лоди кажуть – розпусна вдовиця* (Л. Костенко).

За парцелювання підрядних речень зі значенням мети істотно підсилено мотивацію вчинків. Модальність парцелятивів зумовлена базовим компонентом, на який вони орієнтовані, але водночас модальність підрядної частини набуває певної самостійності й не відбито в головній. Виносяться в парцелят також структурні елементи складнопідрядного речення з підрядними причини для підкреслення причини певної дії, наголошення на ній: 1. *Велін директора не визнаю. Бо, через учнів передані, втрачають істинність свою!* (Л. Костенко). 2. *Зігрій мої, коханий руки, закрий кватирку у вікні. Адже в передчутті розлуки тепер так холодно мені* (Л. Костенко). 3. *Знічев'я німець зброю підніма. І цілиться. Бо холодно і нудно йому стоять, арійцю, на посту* (Л. Костенко). 4. *Аби ніхто від ноші не спинився і не пристав, не вибився із сил... Бо хто в путі надовго зупинився, на того шаром осідає пил* (Л. Костенко). Модальність такого парцелята залежить від модальності основного речення⁶².

Найуживанішими є двокомпонентні моделі парцельованих речень, що означають одночасність перелічуваних явищ. Такі конструкції характеризуються однотипними формами дієслів-присудків (у теперішньому чи минулому часі недоконаного виду): 1. *Блискоче ніч перлиною Растреллі. З гори збігає Боричів узвіз.*

⁶² Шевченко Т.В. Парцельований повтор в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття. *Ономастика і апелятиви*. Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. Вип. 30. С. 385–389.

Розрісся цвинтар. Груша постаріла (Л. Костенко). 2. *Болять дисонанси. Сумують симфонії. Пручаються ноти в розпечений зал* (Л. Костенко). 3. *Лилась пожежі вулканічна лава. Горіла хата. Ніч здавалась днем* (Л. Костенко). Продуктивними є парцельовані конструкції з дієсловами-присудками у формі минулого часу докнаного виду, що означають результативність дії: 1. *Все обговорили на засіданні. Колектив дійшов згоди* (Л. Костенко). 2. *Вже одзвеніли дзвони великодні. Вже на гробках молебні одслужили* (Л. Костенко).

Безсполучникові складні побудови з однотипними частинами із зіставно-протиставними відношеннями в українському поетичному мовленні парцелюються менше, ніж конструкції, розглянуті попередньо. Це можна пояснити тим, що в мові загалом не так часто трапляється поєднання предикативних частин, абсолютно протилежних за своїм змістом, в одне синтаксичне ціле: *Вмер письменник. Лишився твір; Касандра плаче на руїнах Трої. В руїнах Трої гріється змія* (Л. Костенко); *Застряло серце, мов осколок в грудях. Нічого, все це вилікує смерть* (Л. Костенко); *Ох, я не Фауст. Я тільки жінка* (Л. Костенко) – за такої побудови поетичної строфи підсилюються, увиразнюються протиставні відношення між двома частинами речення.

Складні безсполучникові речення з різнотипними частинами парцелюються значно менше. Найчастіше вони представлені розчленованими синтаксичними конструкціями з причиновими, умовними та наслідковими відношеннями, у яких парцеляція розкриває причину того, про що йдеться в базовому реченні: 1. *Любов торкнула всі струни нашої душі. Тепер уже щасливо жить пора. Спинилася. Болять у неї нозі* (Л. Костенко). 2. *Ти – моє перше кохання. Останнє уже було* (Л. Костенко)⁶³.

Парцеляція є способом оформлення однієї синтаксичної одиниці (речення) кількома комунікативними одиницями (фразами). У зв'язку з цим увагу дослідників усе більше привертають типи висловлення, побудовані на синтаксичному перерозподілі, розчленуванні та відокремленні компонентів, перерозкладі фразових структур тощо. Серед них найвиразнішим явищем вважаємо парцеляцію, тобто смислове й формальне відокремлення слів,

⁶³ Шевченко Т.В. Парцельований повтор в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття. *Ономастика і апелятиви*. Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. Вип. 30. С. 385–389.

словосполучень чи речень, графічно позначуване крапкою, знаком оклику або знаком питання.

Номінативні речення вирізняються з-поміж інших типів односкладних речень тим, що за способом вираження головного члена належать до іменних конструкцій.

2. Емоційно-експресивний потенціал синтаксичних конструкцій у поетичному мовленні Євгена Маланюка

Експресію простежуємо на всіх мовних рівнях художніх текстів Євгена Маланюка, але найбільш колоритно виявляється вона саме на синтаксичному рівні. Зі стилістичного погляду у творах письменника переважає емоційно-експресивна, розмовна лексика, що можна пояснити особливостями індивідуальної творчої манери письменника.

У побудові поетичної строфи велику роль відіграє ритм, який задає письменник. У цьому разі вибір того чи того членування залежить від естетичних цілей конкретної віршованої побудови. Поетичний текст відрізняється від прозового й тим, що він «компонується» як музика. У такій поезії ми не можемо обійтися без розділових знаків, тому що вони передають смислову та експресивну функції⁶⁴.

У сучасній українській мові емоційно-експресивне, оцінне ставлення суб'єкта до навколишньої реальності й до суджень про неї маніфестовано як речення і звороти найрізноманітнішої будови⁶⁵.

Емоційно-експресивне забарвлення може лягати й на все просте речення, а не лише на окремі його структурні елементи.

Спираючись на класифікацію, яку запропонував В. Чабаненко, схарактеризуємо синтаксичні конструкції у творах Євгена Маланюка за експресивним навантаженням. Характерною ознакою цих речень є те, що вони не позначають буття, а експресивно виражають емоційний стан мовця (автора) або його емоційне ставлення до дійсності (до повідомлюваного)⁶⁶.

Речення за своїм змістом пов'язане не з безпосередньою дійсністю, а з враженнями людини, викликаними цією дійсністю.

⁶⁴ Шевченко Т.В. Парцельований повтор в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття. *Ономастика і апелятиви*. Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. Вип. 30. С. 385–389.

⁶⁵ Чабаненко В. Основи мовної експресії. Київ: Вища шк., 1984. 168 с.

⁶⁶ Чабаненко В.А. Засоби експресивного волевиявлення в українській мові. *Мовознавство*. 1983. № 3. С. 171.

Через це поет часто використовує емоційно забарвлені речення, які відповідно оформлені окличною інтонацією.

Окличні речення у творах Є. Маланюка виражають захоплення, гордість, радість, горе, тугу, страх, обурення, презирство, зневагу: *Тільки – яблуні та голуби, Тільки барви бувають сьогодні!* (Є. Маланюк); *Українські візантійські очі – Як я знаю цей нещирий зір!* (Є. Маланюк); *А крик від пекельного болю! А бою криваві обжинки! А в грозах і бурях іспит! А смертю роздерті уста!* (Є. Маланюк); *А над степами вітер віє! А в небі гуркотить весна!* (Є. Маланюк); *Як лжєви співають! Як рдіють трояндами лиця! Як гостро, як струнко дзвенить в її постаті Гріг!* (Є. Маланюк); *Вітай же, вітай, синьоока варязька Ладо!* (Є. Маланюк); *Та й буйно грає вітер на Говерлі!* (Є. Маланюк); *О, як же люто чуєм це й сьогодні Вогонь і дим того страшного дня!* (Є. Маланюк); *І все ж таки: в началі було – Слово! І все ж таки начальний дух – Любов!* (Є. Маланюк).

Найуживанішими експресивно забарвленими реченнями в мікросистемі творів Євгена Маланюка є окличні речення різної структури (див. діаграму 1 «Типи окличних речень»):

1) розповідно-окличні речення, у них виражено переважно емоційно-піднесене ставлення до явищ дійсності: *О, чарівна наша noche заручин!* (Є. Маланюк); *О діаманти дівочих сліз!* (Є. Маланюк); *І Бог забув про синій спокій, І в вічність нас заколисав!* (Є. Маланюк); *Той Бог, ізраїльтянку, Той Бог батьків твоїх!* (Є. Маланюк); *Сурмиш у рупор пурпуровий, Вагітна бурями повстань!* (Є. Маланюк);

2) питально-окличні речення продукують емоційно забарвлене питання: *Коли ж, коли ж знайдеш державну бронзу, Проклятий край, Елладо Степова?!..* (Є. Маланюк); *Як гімн огню, як рокіт многострунний Могло згасить дубове віко трунне?!* (Є. Маланюк); *Ісусе Галілейський, – бачиш юрби, Що хвилями околують Твій хрест?!* (Є. Маланюк); *Чом же посилаєш, Боже Правий, В скудне серце цю страшну любов?!* (Є. Маланюк);

3) спонукально-окличні реалізують емоційно забарвлене спонукування до дії (прохання або й наказ): *Грай, вітре, перемогу!* (Є. Маланюк); *А ти, Малоросійський Єреміє, Ще блимай відблиском мети!* (Є. Маланюк); *Догорай же в пекельнім вогні, Не спускай соромливі повіки!* (Є. Маланюк); *Схопити, стиснуть, миттю полетіти!* (Є. Маланюк); *Цілуй, цілуй кінець халату!* (Є. Маланюк);

З'явся, Господи! (Є. Маланюк); *Катуй, гвалтуй хижацький схід!*
Жени орду в азійську далеч! (Є. Маланюк) – у таких реченнях із найбільшим напруженням вимовляється слово, на яке падає логічний наголос;

4) риторично-питальні: *Мушу випити келих до краю – Полиновий мед самоти, Так нещадно, так яро згораю, – Чи ж побачиш, почувши Ти?* (Є. Маланюк); *Невже ж надії всі – пропащі? Невже ж даремно одгорів, Врятований з самої паці Нещадно хижих сих років?* (Є. Маланюк); *І вже не знав: сі очі вічні – Чиї – кохані? сестри?* (Є. Маланюк); *А як же Наталочка? Як же квітець? Невже ж вони – будуть, а я – ні? Невже ж буде й потім сонце і вітер, Прозорі простори в далині?* (Є. Маланюк); *Де ж неба мертвого обіти? Майбутніх літ весела синь?* (Є. Маланюк);

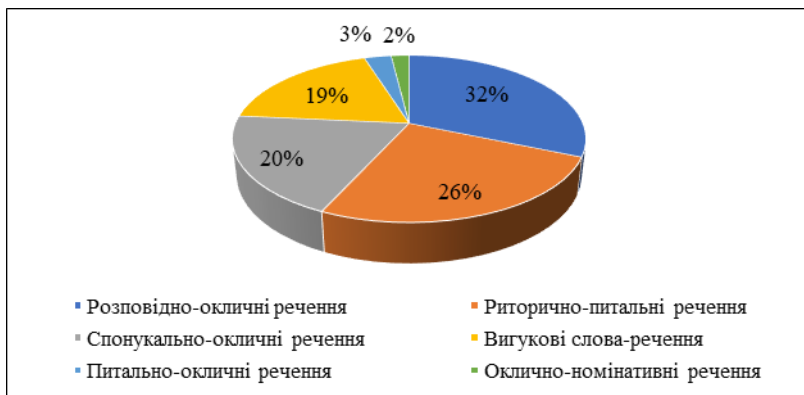
5) вигуківі слова-речення: *Поет – мотор! Поет – турбіна!* (Є. Маланюк); *О, земле! Чорна мати мила!* (Є. Маланюк); *Це нічого, що небо чуже, і чужа Далечінь віє в очі. – Дивись!* (Є. Маланюк); *Досить! Прощай! Прощай!* (Є. Маланюк); *О, будь як муж! О, будь як плуг!* (Є. Маланюк); *Щоб на скупій землі росли! ждали! жили!* (Є. Маланюк); *О, витримать!* (Є. Маланюк); *Бідний брате!* (Є. Маланюк); *Ні, втекти! Забуть!* (Є. Маланюк);

б) оклично-номінативні речення: *Безмежся! Зачарований тобою, Пливу в тебе! В твоїй п'яній синій хміль!* (Є. Маланюк); *Ще й солодкий життєпис (о, се – найгірше!) – Мої ж руки лежатимуть мертвим хрестом* (Є. Маланюк); *І висота, і самота!* (Є. Маланюк); *О зимні пестоці!* (Є. Маланюк) – емоційно-експресивне забарвлення сконденсовано в головному члені такого речення, що допомагає увіразнити емоційно-почуттєвий стан мовця.

Під час аналізу помічено, що окличні речення мають переважно додаткові засоби вираження експресії, як-от:

1) вигуки: *О, серце крихке, душе кам'яна й окаянна, Чи чуєш, чи бачиш – кінчається згаслий ваш світ!* (Є. Маланюк); *О, самото, терпкіш від оцету!* (Є. Маланюк); *О, в усмішці твоїй недобрій Я пізнаю тебе!* (Є. Маланюк); *О, доле люта і проклята!* (Є. Маланюк);

2) частки: а) експресивні: *Ну, сонне, веселіш!* (Є. Маланюк); *Страшітьс^я ж!* (Є. Маланюк); б) заперечні: *Ні! Не тропар і не псалом!* (Є. Маланюк); *Ні! Не хочу! Не можу! Не вмю вмерти!* (Є. Маланюк); *Ні! Не знайти!* (Є. Маланюк); *Ні, втекти! Забуть!* (Є. Маланюк); *Ні, дарма!* (Є. Маланюк).

Діаграма 1. Типи окличних речень

Письменник використовує окличні речення різноманітної будови, у яких сконденсовано емоційно-експресивне забарвлення, передаючи емоційно-почуттєві стани ліричного героя: радість, захоплення, здивування, обурення, страх, гнів тощо.

У реченнях з питальною модальністю майже завжди міститься й оцінний компонент – виразне несхвалення чи заперечення чогось: *Де ж ті байки про пута куті Та інші жалісні слова?* (Є. Маланюк); *Ганно Редер, о Ганно Редер, Як же звикнути? Як забудь?* (Є. Маланюк); *Так, як тоді, так, як давно колись?* (Є. Маланюк); *Чому ж тоді не взяв усі держави І слави світу з щедрих рук моїх?* (Є. Маланюк); *Чому ж тоді не взяв усі держави І славу всю?* (Є. Маланюк); *Де ж петербурзький парадиз, Невтішна невська Клеопатро?* (Є. Маланюк); *І слава, як ядучий дим? І уст неситих хижі леза?* (Є. Маланюк); *Як навчитися маєш – забути Єдину?* (Є. Маланюк).

Досить часто для створення мовної експресії Євген Маланюк вдається до нанизування питальних речень різного типу. Наприклад, поєднано в одному контексті власне-питальні та питально-стверджувальні речення, у яких міститься питання й відповідь на нього: *А як же Наталочка? Як же квітень? Невже ж вони – будуть, а я – ні? Невже ж буде й потім сонце і вітер, Прозорі простори в далині?* (Є. Маланюк); *Може – краватка і ковнірець? А, може, й справжній кінець?* (Є. Маланюк); власне-питальні та питально-риторичні речення, які не потребують відповіді: *Чому ж я тут? Куди іще заблудить Безглузда путь, і хто*

остереже? (Є. Маланюк); *По яких ще дорогах шукати причинної долі? Перекотиполем блукати в яких степах?* (Є. Маланюк); *Невже ж у тьмі згаснуть очі І не побачать пломінь меж?* (Є. Маланюк); власне-питальні та питально-заперечні, у яких заперечується висловлене в самому питанні: *Не віриш? Не хочеш? Чи ж вічно кара?* (Є. Маланюк); *О епохо брехні і огиди, Що ти ще нам злодійко даси? А може, ще раз все повториться І все почнеться спочатку?* (Є. Маланюк); *Заспокоїти серце? Та чим же? Та як же?* (Є. Маланюк) тощо.

Займенники, частки займенникового та прислівникового походження впливають на модальну варіативність семантичної структури речення: *А мені ти – фата-моргана На пісках емігрантських Сахар – Ти, красо землі несказана, Нам немудрим – даремний дар!* (Є. Маланюк); *А він все пухне, той всесвітній Голем – Мертвеччино матерії, маро!* (Є. Маланюк); *Невже ж залле потоком тьми? Зрівняє Глухий хаос?* (Є. Маланюк). Їх уживання з певними компонентами змінює синтаксичну будову висловлення, пересуваючи позицію логічного наголосу, формально ускладнюючи конструкції. Безперечно, формальна ускладненість пов'язана з особливостями актуального членування фрази, виділенням у ній важливих центрів, підкресленням свого ставлення, оцінки зробленого.

Форми, співвідносні з питальними займенниками, несуть більший заряд експресії, тому що в них наявний додатковий компонент неозначеності. Наприклад: *І вже не знав: сі очі вічні – Чиї – коханої? сестри?* (Є. Маланюк); *Хто Ви: Борджія, чи Клеопатра, Жанно д'Арк українських степів?* (Є. Маланюк); *Що на могилах зійде вбогих Не ярий пурпур слав, Лише – молитвою до Бога – Зелена пісня трав?* (Є. Маланюк); *Яких ще мук? Якої волі Крізь скіфський посвист далини? Відвічним божевіллям болю Кривавить стоптані лани?* (Є. Маланюк).

Яскравим емоційним потенціалом насичені односкладні номінативні речення. З огляду на значення та структуру номінативних речень, К. Шульжук пропонує розрізняти такі їх різновиди: 1) буттєві номінативні речення; 2) оцінні номінативні речення; 3) вказівні номінативні речення; 4) власне називні речення; 5) «називний уявлення»⁶⁷.

⁶⁷ Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2004. С. 162–163.

Усі ці різновиди, окрім власне називних, продуктивно представлені в аналізованих творах: 1) буттєві номінативні речення здебільшого виконують описову функцію, наприклад: *Голодний день. Холодна даль* (Є. Маланюк); *Свистить негода. Вітер. Ніч. Нещастя* (Є. Маланюк); *Весна. Жита. Довершеність поліття* (Є. Маланюк); *Пізня спека. Випалені трави* (Є. Маланюк); *Бездиханне небо. Димний обрій* (Є. Маланюк); 2) в оцінних номінативних реченнях поєднано номінацію предмета та його емоційну оцінку, наприклад: *Сум, ліси, болота, подув тундри і криги, дерев'яні деревні і дика пурга. Люті вилиці лиць. Цар. Вериги. Розстриги* (Є. Маланюк); *Гірка солодкість жінки!* (Є. Маланюк); – це оцінно-стверджувальні речення; *О, витримать! Затерпи пальці зимні Держати древню ліру. Тишина!* (Є. Маланюк); *Дике тіло й мертву душу – Боже!* (Є. Маланюк) – це оцінно-окличне речення; 3) у вказівних номінативних реченнях значення буттєвості ускладнюється значенням вказівності, наприклад: *Ось мати! Серце б'є, як птиця, До тебе зламаним крилом: Куди ж іти Як молитесь? Де той тропар? Де той псалом?* (Є. Маланюк); *І от Трудна, жорстока путь* (Є. Маланюк); 4) у реченнях із «називним уявленням» констатовано уявлення про предмет, зазвичай після нього йде відповідний коментар, наприклад: *О мати! Очі знов заплачуть З-під мукою зіпнутих брів* (Є. Маланюк); *Лани. Пшениця колосисто ничить. Широкий вітер лине золотом хвиль* (Є. Маланюк).

Номінативні речення в текстах Євгена Маланюка переривають оповідь, щоб уповільнити її, зупинитися на окремих деталях, звернути увагу на докільля, яке стає тлом подій чи авторових роздумів: *За добою – доба. За ерою – ера. Кремінь. Бронза. Залізо. Радіо – сталь. Тільки ти – похотлива скіфська гетеро – Простягає сарматських вишень уста* (Є. Маланюк); *Вже пройдена нами сотання межа, Перед нами засяяла вись. Тільки синь, тільки глиб, тільки спокій... Ясна Тільки вічність... Навіщо ж слова?* (Є. Маланюк).

Номінативні речення в контексті можуть стояти в різних позиціях: *Так, ти – не май. Твереза осінь* (Є. Маланюк); *Холодне сонце. В даліні – зима* (Є. Маланюк).

Наприкінці тексту чи його фрагменту ці речення підсумовують виклад, ставлячи емоційну крапку. Дуже широко автор використовує номінативні речення в описах картин природи, наприклад: *Не стомилась – лежиш простерта, тяжко гуляють в*

древні груди, – Лиш луна. Довгий сон вікової отрути (Є. Маланюк); *Що ж тобі Ранок? Пожар?* (Є. Маланюк); *Молитовно-поважно Пестить спокійна рука. Зовсім звичайна, зовсім нестрашна Радість моя гірка* (Є. Маланюк); *А Ви всміхаєтесь мені Навік крижаною весною... О зимні пестоці! Страшні обійми діви кам'яної* (Є. Маланюк); *Лиш десять літ – і вже по всім. Серце сліпе! Серце калічне!* (Є. Маланюк); *Трояндо Іерихону, Ніжна саронська сарно, Зустрів я земну мадонну І – гірко мені, і гарно. І от Трудна жорстока путь...* (Є. Маланюк); *Батько засмучений, мудрий дід, Любі брати мої... Де ви? Осінь і осінь. І гасне слід* (Є. Маланюк); *Дні проходять, як риби на темному дні. Прямокутник блакиті в проваллі Бродвею. Хвилі каменю й кричі. Безсонні ночі* (Є. Маланюк); *Ти сам один на цвинтаріці битви. І тільки ніч. І готика молитви* (Є. Маланюк). Такий спосіб викладу допомагає уобразити кожну деталь, відтінити кожну грань баченого чи уявного.

Отже, номінативні речення в поетичних творах Євгена Маланюка виявляють можливості передавати окремі розрізнені спостереження, миттєві враження; номінувати поняття, предмети, явища; їм властива вербалізована образність – категорійна ознака, яка виділяє їх серед інших лінгвістичних одиниць, що формують образне світобачення синтаксичними засобами мови.

Синтаксична експресивність, безумовно, є абстрактнішою порівняно з лексичною експресивністю, але обидва ці різновиди становлять єдину семантичну категорію. Дослідники визначають різні типи й види синтаксичних конструкцій, які служать або здатні служити для вираження експресивності (нерідко їх ототожнюють зі стилістичними фігурами), при цьому в системі експресивного синтаксису номінативні речення займають особливе місце, бо ці структури властиві насамперед художньому мовленню та мають значний експресивний потенціал.

Актуальним у вираженні експресивності є вживання ланцюжків номінативних речень, що сприяє актуалізації уваги реципієнта, виділенню висловлення. Наприклад: *Кошавий голод. Згаріща руїн. В тобі одній – хвороби всіх країн, І на тобі – прокляття всіх прокльонів* (Є. Маланюк); *Пустиня. Пустеля. Юдея. Все спечено сонцем ненадлим* (Є. Маланюк); *Самота. Мовчання. Крізь вікно Плаче вулиця в сивій імлі* (Є. Маланюк) – почуттєво збуджений мовець у такий спосіб намагається експресивно виділити окремі деталі своєї думки.

Отже, використання номінативних речень у творчості Євгена Маланюка свідчить, по-перше, про багатство й різноманітність їх стилістичних можливостей, по-друге, про майстерність письменника у використанні цих можливостей.

Емотивна виразність у художньому мовленні виявляється у формах головних і другорядних членів. Конструкції з подвійним підметом, з формальним повторенням предмета думки широко вживані у творах Є. Маланюка, щоб передати поетичну експресію: *Ліс, пагорби, поля Та рівний плюскіт скудного потока* (Є. Маланюк); *Глибока ніч, тривожний спокій* (Є. Маланюк). Дуже виразним є емфатичний займенниковий підмет, емоційно уточнений складеним іменним присудком: *Ти – є, ти – будеш. Встань, бо ти – не раб* (Є. Маланюк).

Функційну лінгвістичну активність виявляють однорідні прості дієслівні присудки: *Не благай, не проси, – Все зостане так само, як досі* (Є. Маланюк).

Одним із найефективніших стилістичних прийомів видобування й передавання емотивної експресії є парцеляція, тобто таке актуальне розчленування (сегментування) єдиної синтаксичної структури простого або складного речення, «при якій вона втілюється не в одній, а в кількох інтонаційно-смыслових мовленнєвих одиницях»⁶⁸. Парцеляція надає мові твору динаміки, порушуючи звичайні синтагматичні моделі з метою емоційного підкреслення.

Потужна мовленнєва експресія властива й парцельованим конструкціям, які стали своєрідними маркерами ідіостилію письменника. У поетичних творах Євгена Маланюка натрапляємо на різні види парцеляції (у межах простого, складного синтаксичного цілого), але всі вони підпорядковані загальномовним закономірностям: 1) речення членується на частини лише в певних місцях і за певних умов; 2) одні члени речення членуються частіше, інші – рідше; 3) кількість парцельованих конструкцій визначено структурними можливостями речення, яке розпадається.

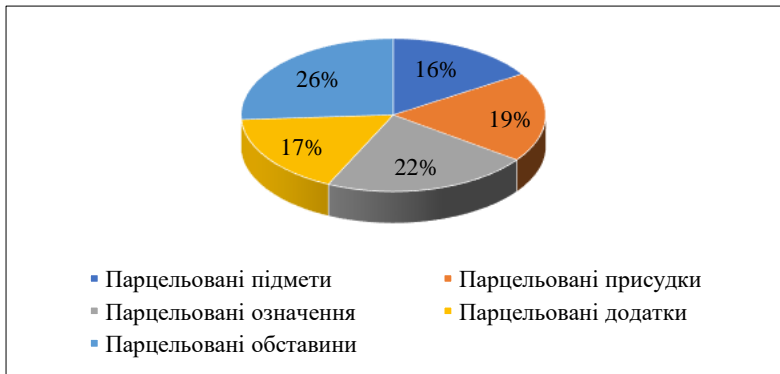
Аналізуючи парцельовані конструкції, характерні для синтаксичної мікросистеми творів письменника, розрізняємо такі їх основні типи: у межах простого речення: контактні та дистантні, одночленні та багаточленні, конструкції з парцелятом у вакантній і дублювальній позиції; у межах складної синтаксичної конструкції

⁶⁸ Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2004. С. 162–163.

послідовно виділяємо парцельовані побудови на основі підрядного, сурядного та безсполучникового зв'язків.

Аналіз опрацьованого матеріалу свідчить про неоднакову активність парцельовання різних членів простого речення: другорядні члени речення відокремлюються частіше, ніж головні (див. діаграму 2 «Парцеляція в межах простого речення»).

Спостереження над структурно-граматичними та логіко-семантичними особливостями парцельованих конструкцій показали, що розрив граматичної структури речення найчастіше відбувається на межі однорідних зв'язків. Цю саму думку фіксуємо й у Ю. Ванникова, мовленнєве розчленування екстенціональної структури (простого ускладненого речення) частіше всього відбувається на місці структурної петлі або ж по лінії однорідних зв'язків⁶⁹.

Діаграма 2. Парцеляція у межах простого речення

Однорідні підмети, присудки, другорядні члени оформлюються в складі висловлення як окремі фрази, але при цьому завжди зберігається їх семантико-синтаксична єдність. Наприклад: *Вагон мовчав. Втопивши в ману очі...* (Є. Маланюк). У наведеному прикладі в парцелят відходить відокремлена обставина, виражена дієприслівниковим зворотом *Втопивши в ману очі*, синтаксичні зв'язки збережено, а відокремлення перетворено на колоритну психологічно мотивовану стилістему. Розглянуту конструкцію можна перебудувати

⁶⁹ Ванников Ю. Синтаксис речи и синтаксические особенности русской речи. Москва, 1979. 296 с.

в одне синтаксичне ціле, бо й за її межами парцеляти зберігають свою синтаксичну залежність. Утім у такому разі зникає емоційна виразність, змінюється ритмомелодика всього твору.

Підмет і присудок становлять предикативну основу речення, перебуваючи постійно у взаємозв'язку. Граматична незалежність головного члена речення, ознаку якого виражено присудком, за парцеляції проступає ще яскравіше, такий прийом допомагає зосередити увагу на важливості виділеного у парцелят. Однорідні члени об'єднуються в один ряд – цілісний семантико-синтаксичний блок – за допомогою інтонації та єднальних сполучників. Збільшення паузи між підметами сприяє зростанню конкретизувальної семантики кожного парцельованого компонента щодо підметів базової частини. Така модель парцелятив є дуже поширеною в синтаксичній мікросистемі творів Євгена Маланюка. Наприклад: *Піски і я. І тиша. І баркас. І ті, що вже не вернуться ніколи* (Є. Маланюк); *Все спалено вже. Все* (Є. Маланюк). Останній член речення (або предикативний компонент, приєднаний сурядним чи підрядним зв'язком) виконує щодо інших членів речення своєрідну підсумково-узагальнювальну функцію.

Між базовою частиною та парцелятом, що розташований у вакантній позиції, наявний певний імпліцитний зв'язок, що створює словесну інтригу. Наприклад: *Все. Йде колами. І душить кожним колом* (Є. Маланюк); *Пereгриміло. Одгуло. Всю ніч стріляло блискавками* (Є. Маланюк). А парцелят, розташований у дублювальній позиції, підсилює семантику однорідних членів, які залишилися в базовій структурі, актуалізує вже сказане автором, водночас доповнюючи опис чимось новим, вагомим за попереднє. Наприклад: *Навколо все чуже. Чуже до божевілля. Цей дощаний театр, злиняли лаштунки* (Є. Маланюк).

Досить часто зазнають парцеляції прості ускладнені речення, у яких у базовій частині залишено узагальнювальне слово (виражене займенником чи іменником), а ряд однорідних підметів винесено в парцелят. Наприклад: *І, може, усе це – востаннє. Цей берег... цей вітер... ці люди привітні в селі* (Є. Маланюк); *Свистить негода. Вітер. Ніч. Нещастя* (Є. Маланюк). Удавшись до парцеляції, поет ніби хотів занурити нас повністю в атмосферу твору; виділення однорідних підметів в окремі змістовні відрізки, окремі фрази створило своєрідний темпоритм, який і сприяв відтворенню загальної тональності, посилив смислову й емоційну виразність.

Продуктивніше парцелюються однорідні присудки, поєднані й сполучниковим, і безсполучниковим зв'язком. Наприклад: *Плине Знайомий голос. Плине і пече...* (Є. Маланюк); *Останні краплі крові точить. І тихо п'є. І знов веде На бездорожжя злої ночі* (Є. Маланюк); *І важко серце билось. Але миналось* (Є. Маланюк). У наведених прикладах відходять у парцелят однорідні присудки, які постають своєрідним засобом підсилення контрасту, який І. Франко називав «одним із наймогутніших способів поетичного мовлення»⁷⁰.

С. Єрмоленко зазначає, що семантико-синтаксична організація віршованої мови визначається конкретно-образною природою художнього стилю загалом, його настановою на почуттєву домінанту висловлення, а також особливостями взаємодії синтаксичної перспективи речення й ритміко-інтонаційної будови вірша⁷¹. Віршована строфа, зауважує дослідниця, будується залежно від індивідуального стилю поета, від «властивих його поетичному мовленню ритміко-інтонаційних ходів», у розгортанні «синтаксичних структур, у їх нанизуванні, в поєднанні характерних реченневих конструкцій відбивається різна синтаксично-стилістична домінанта мовлення, що визначає, зокрема, філософсько-медитаційний, розважальний лад вірша, його лірично-пісенні інтонації або розмовну тональність, поєднану з інтонаціями ораторсько-публіцистичного мовлення»⁷².

Наприклад, Л. Конюхова пропонує виділяти три групи парцельованих конструкцій залежно від лексико-семантичних особливостей однорідних парцельованих присудків:

- 1) коли однорідні присудки, що парцелюються, належать до одного семантичного класу слів, сприяють уточненню, конкретизації першої частини висловлення в наступних частинах;
- 2) коли однорідні присудки, що парцелюються, належать до різних семантичних класів слів і виконують здебільшого функцію логічного виділення, акцентування;
- 3) коли в ланцюгові однорідних присудків, що парцелюються, одні з них належать до різних семантичних класів, а інші – до одного семантичного класу і виконують ті самі функції

⁷⁰ Франко І.Я. Зібрання творів. Київ : Радянський письменник, 1981. Т. 31. С. 670.

⁷¹ Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наукова думка, 1982. 210 с.

⁷² Ibid.

експресивізації, що й конструкції першої та другої лексико-семантичних груп⁷³.

Усі зазначені групи парцелятивів спостерігаємо й у поезіях Євгена Маланюка. Наприклад:

1. *Катуї, гвалтуї хижацький схід! Жени орду в азійську далеч!* (Євген Маланюк); *Я хочу встати вранці, на зорі. Любити жінку, ждуть листа з Одеси* (Євген Маланюк) – у першому прикладі представлені прості дієслівні присудки як у базовій частині, так і винесеній у парцелят. У другому – в основній частині має місце дієслівний складений присудок, а парцельовані прості дієслівні присудки доповнюють його значення, конкретизують, уточнюють.

2. *Кармен, Кармен – безодня чорна. О, не принижуй і не ваб!* (Євген Маланюк) – в основному реченні подано приклад іменного складеного присудка, а в парцелят винесено простий дієслівний присудок, що характеризує дію підмета.

3. *Складнішає життя. Стає мудріше й гірше* (Євген Маланюк) – у наведеному прикладі в базовій частині уживано простий дієслівний присудок, що означає дію, а однорідні до нього елементи винесено в парцелят, ці складені іменні присудки належать до іншого семантичного класу слів (означають якість), але всі вони виконують функцію логічного виділення, акцентування.

Натрапляємо в аналізованому матеріалі й на конструкції, у яких у базовій частині залишається лише один головний член, а другий (разом із залежними від нього словами або без них) винесений у парцелят. Наприклад: *Звичайна собі жінка. Додому постіша* (Є. Маланюк) – особливість такої побудови речення полягає в тому, що в базовій частині присудок загалом відсутній, а тому всю увагу зацентовано саме на парцеляті, що збільшує емоційну та логіко-семантичну вагу інформації, переданої ним; *Мицна, як смерть. Твоя в'язниця* (Є. Маланюк) – у цій конструкції відчленування зазнає підмет, таку позицію парцелята щодо базового речення кваліфікуємо, поділяючи погляди В. Федонюк⁷⁴, як вакантну.

Привертають увагу парцельовані другорядні члени речення, які надають опорному компоненту додаткової смислової інформації. Як зауважує Л. Ступакова, парцелят є уточненням «функціонально

⁷³ Конюхова Л.І. Явище парцеляції у мові сучасних засобів масової комунікації : дис. ... канд. філол. наук. Львів, 1999. С. 13–148.

⁷⁴ Федонюк В.Є. Парцеляція в сучасній чеській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2001. 22 с.

паралельного члена основної частини конструкції»⁷⁵. Парцеляти збільшують інформаційну навантаженість повідомлення. Відносна ізольованість частини фрази є одним із засобів мовної актуалізації.

Своєрідна ритмомелодика поетичної строфи, що утворилася завдяки парцеляції, сприяє глибшому відтворенню емоційно-почуттєвого світу ліричного героя. Графічна та інтонаційна розчленованість окремих частин синтаксичного цілого підсилює їхню внутрішню взаємопов'язаність.

Відносна асиметрія змісту та форми сприяє не лише інформаційній насиченості тексту, а і його стилістичній значущості. Як зауважує А. Загнітко, парцелят набуває в структурі художнього тексту відповідної самостійності як об'єкт уваги, але «виступає функціонально і структурно зорієнтованим на базове реченнєве утворення»⁷⁶.

Частота вживання парцельованих другорядних членів речення з різноманітними семантико-синтаксичними зв'язками значно більша, ніж головних. Крім підвищення загальної тональності тексту, надання йому змістової та емоційної виразності, вони створюють атмосферу близькості між автором і читачем, забезпечують природність розмовного мовлення.

Цього погляду дотримується й В. Федонюк, стверджуючи, що другорядні члени речення продуктивно парцелюються як у дублювальній, так і у вакантній позиціях, на відміну від головних членів, які у вакантній позиції майже не відходять у парцелят. Другорядні члени речення, особливо додатки й обставини, виражені прийменниково-іменниковими словосполученнями, легко виділяються в парцелят за будь-якої їх позиції⁷⁷.

Продуктивним для синтаксичної мікросистеми творів Євгена Маланюка є парцелювання означень. Вони збільшують інформаційне навантаження повідомлення, легко парцелюються як у дублювальній, так і у вакантній позиціях. Розташовані парцеляти найчастіше після означуваного слова, бо саме таке розташування є характерним для емоційно забарвлених текстів. Наприклад: *І снівсь довгий сон. Довгий, безмежний, віковий* (Є. Маланюк) – парце-

⁷⁵ Ступакова Л.И. Явления парцелляции в языке французской прессы : дисс. ... канд. филол. наук. Киев, 1974. С. 3–47.

⁷⁶ Загнітко А.П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого і складного речення. Донецьк : Вид-во Донецьк. ун-ту, 1994. 204 с.

⁷⁷ Федонюк В.Є. Парцеляція в сучасній чеській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2001. 22 с.

льоване означення із синтаксичним розгортанням постає в дублювальної позиції, воно уточнює значення другорядного члена, який залишився в базовій конструкції. Основне речення в смисловому, інтонаційному та структурному плані втрачає без парцелята свою завершеність, що є свідченням їх двобічної залежності.

Дуже часто виникають ситуації, коли у фразі потребують логічного наголосу відразу кілька елементів, що проблему їй допомагає вирішити парцеляція. Наприклад: *Війнув огонь. Безмежний. Гострий. Жвавий* (Є. Маланюк) – парцельовані однорідні означення виступають у вакантній позиції, винесення їх у парцелят допомагає автору переакцентувати стилістично нейтральний ритміко-інтонаційний малюнок фрази.

Додатки в проаналізованих поетичних творах переважно парцельовано в дублювальної позиції. Наприклад: *Там розглядали різні візерунки. Ливарні форми. Золото. Емаль* (Є. Маланюк). Це пояснюємо тим, що на відміну від інших другорядних членів, він подекуди є обов'язковим компонентом речення, тому або загалом не парцельюється, або в базовій частині залишається один із семантично однорідних додатків, а інші відходять у парцелят.

Послідовно зазнають парцеляції у творах Євгена Маланюка й обставини. Наприклад: *Гось – вона. Так близько* (Є. Маланюк); *Адже ж історія не змориться. О, навіть зараз. В ніч таку* (Є. Маланюк). Серед широкого кола обставинних значень виділяємо відповідно до обставинної семантики парцеляти часу, способу дії, міри і ступеня, місця. Щодо частиномовного вираження обставин, то найбільш продуктивними є відокремлення обставин, виражених прислівниками й поєднанням іменників із прийменниками. Наприклад: *Руїна. Як фатум, як вирок. Назавше. Навіки. Крізь вир покоління* (Є. Маланюк); *Влучив. Просто в чоло. Межи очі. В той кирпатий ніс* (Є. Маланюк) – переважно використовує автор саме вакантну позицію. Основним завданням парцеляції є надання мові смислових та експресивно-стилістичних відтінків, підкреслення смислової та емоційної ваги окремих частин висловлення.

Розчленування складних синтаксичних конструкцій є також продуктивним. У поезіях Євгена Маланюка парцеляція властива всім типам складного речення, вона має місце на межі сурядних, підрядних і безсполучникових зв'язків. На думку О. Звереві, у складних реченнях «лінія мовленнєвого розриву, зазвичай, проходить між базовим реченням будь-якого типу і парцельованою

сурядною чи підрядною частинами речення, тому мовленнєве членування збігається з мовним, граматичним. Між частинами складного речення з парцельованими структурами зберігаються загальносинтаксичні відношення»⁷⁸. До того ж дослідниця зауважує, що «здатність до парцеляції у різних типів складних речень неоднакова. Вона залежить від зумовленості частин, мотивованості, семантичної самостійності, самодостатності»⁷⁹.

Аналіз структури парцельованих складних речень дав змогу з'ясувати, що парцеляція в цих побудовах послідовно виявляється як на рівні зв'язків між компонентами окремих речень, так і на рівні міжреченневих зв'язків, що дає змогу виділити два типи парцельованих одиниць: 1) парцеляція частин речень, коли виділяються окремі члени чи конструкції з ними; 2) парцеляція речень.

Розрив синтаксичної структури складного речення проходить переважно між будь-яким базовим компонентом і парцельованою сурядною або підрядною частинами (однією чи кількома) або ж предикативним компонентом, який можна зіставити з частиною безсполучникового речення (див. діаграму 3 «Складні синтаксичні конструкції в аспекті явищ парцеляції»). Наприклад: *Ти сам один на цвинтаріщі битви. І тільки ніч. І готика молитви* (Є. Маланюк); *Нема навіть ритму ні рими. Бо серце вже втратило ритм* (Є. Маланюк); *Самота. Мовчання. Крізь вікно Плаче вулиця в сивій імлі* (Є. Маланюк).

До основних диференційних ознак, за якими можна відмежувати парцельовані складносурядні речення від низки простих, що послідовно подаються в тексті, В. Федонюк пропонує уналежнити: «наявність у кожній із частин структури сурядних засобів зв'язку або в одній із фраз сурядного сполучника, якщо поряд із ним існують додаткові засоби синсемантиї (однорідні слова, слова з близьким значенням, еліпсис в одній частині структури, що ліквідується з допомогою елементів другої тощо)»⁸⁰.

⁷⁸ Зверева О.С. Функціонування парцельованих конструкцій в сучасному російському поетичному мовленні (у порівнянні з українським) : автореф. дис. ... канд. філ. наук. Київ, 1988. С. 2–15.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Федонюк В.Є. Парцеляція в сучасній чеській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2001. 22 с.

Діаграма 3. Складні синтаксичні конструкції в аспекті явищ парцеляції

Парцелювання предикативних частин складносурядного речення не лише створює емоційний, експресивний ефект, а й допомагає побудувати вислів більш логічно, раціонально. Наприклад: *І день, і ніч. І вічно сам – В цього життя порожнім трибі* (Є. Маланюк); *Не скінчено поеми. Ірисунку Не дорисовано* (Є. Маланюк). Парцеляти мають тісний логіко-семантичний зв'язок із базовою конструкцією, утворюючи з нею структурно-змістову цілісність. За парцелювання предикативних частин складносурядного речення простежимо дуже тісний логіко-семантичний зв'язок між обома простими реченнями, а саме: лише перша із цих одиниць будується досить вільно, а парцельована частина в лексичному складі та побудові завжди зумовлена залученням її до одного нерозривного цілого з базовим компонентом.

У творчості Євгена Маланюка досить продуктивно для поєднання предикативних частин складносурядних парцельованих речень використовуються сполучники *і, та*. Наприклад: *Скреготатиме крицеве скерцо – Вогонь! Вогонь! І гук Буде стуком судьби у серце. І всі зрозуміють той стук* (Є. Маланюк); *І знову – сам. І знову кличу, І відгуку – нема. Нема* (Є. Маланюк); *Перервано зв'язок. Та й що ж тут можна доносити? Зміняти – нікому. Санітарів – чортма. Контужена рука цигарку крутить* (Є. Маланюк); *Осіній ліс. В проклятій тьмі – сичі. Та крові крик. Та серця люта трясця* (Є. Маланюк). Проаналізувавши наведені

приклади, можна відзначити, що практично будь-яку конструкцію із сурядним зв'язком можна подати як парцельовану, що дає підстави досліджувати її в межах лінгвостилістики. Парцеляція ж як один із засобів експресивного синтаксису сприяє глибшому відтворенню емоційно-почуттєвого світу ліричного героя.

Розділові знаки, властиві складносурядному реченню, у творах Євгена Маланюка набувають вигляду крапок, що дає змогу граматичного поширення речення. Така форма викладу думки допомагає зробити мислення образнішим, зосередитися на естетичній оцінці явищ, концентрує увагу читача та розширює виміри різних понять.

Спостереження над синтаксичною мікросистемою поезій письменника свідчать, що така форма мовленнєвого членування єдиного синтаксичного цілого стає характерною ознакою індивідуального творчого стилю.

Винесено також у парцелят структурні елементи складно-підрядного речення. Поет вдається до такого засобу для того, щоб наголосити на значущості залежного компонента. Наприклад: *Ось листопадами – літа. Де висота і самота? Де гострий зір, де обрис гордий?* (Є. Маланюк) – засобом зв'язку між головною та підрядними частинами постає інтонація та сполучне слово *де*, основне речення в смисловому і структурному плані втрачає без парцелята свою завершеність, що є свідченням їх двобічної залежності. Парцельовані підрядні частини стають виразником важливішої інформації, ніж та, яку несе основна, а отже, маємо приклад неуспадкованої об'єктивної модальності.

Моделі парцельованих конструкцій, які відповідають складно-підрядному реченню, є досить різноманітними та показовими. Основними чинниками, що уможливають цю модифікацію, на думку В. Федонюк, стають: 1) незмінна синтаксична сутність новоутвореної конструкції в порівнянні з реченням, на основі якого вона виникла, 2) відмінність фразового оформлення непарцельованих конструкцій, яка дає змогу співвідносити їх як нейтральні й експресивні мовленнєві варіанти⁸¹. Наприклад: *Завчасна провесна. Що нам вона рокує? Не знати* (Є. Маланюк). Графічна й інтонаційна розчленованість окремих частин синтаксичної конструкції підсилює їх внутрішню взаємопов'язаність.

На думку Ю. Дулалаєва, на характер взаємопов'язаності компонентів парцельованого складнопідрядного речення впливає їх

⁸¹ Федонюк В.Є. Парцеляція в сучасній чеській літературній мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2001. 22 с.

розташування⁸². Автор наголошує, що за препозитивного розташування підрядної частини її зв'язок із головною сильніший, ніж у постпозиції, а тому такі конструкції не можуть парцелюватися. Цієї теорії дотримується й Л. Конюхова, стверджуючи, що парцеляція в складнопідрядному реченні з підрядними (умови, цільовими тощо), які розташовані перед базовою частиною, є неможливою⁸³.

Цю саму тенденцію спостерігаємо й у синтаксичній мікросистемі творів Євгена Маланюка. У розчленованих складнопідрядних реченнях підрядна частина завжди займає постпозитивну позицію щодо головної. Наприклад: *Поховалась залага. Мов вимерло місто* (Є. Маланюк) – парцеляції зазнає порівняльне складнопідрядне речення, яке поєднується з базовим компонентом за допомогою порівняльного сполучника *мов*. Винесення в парцелят підрядного компонента дає змогу створити особливу інтонацію, що збільшує трагізм висловлення.

У поетичній мові широко представлені складні синтаксичні конструкції, частини яких поєднуються без сполучників і сполучних слів. Саме ці утворення під час парцеляції мають більшу емоційну маркованість, ніж синтаксеми, що в граматичній організації мають сполучники.

Саме через це найпродуктивнішою в поезіях Євгена Маланюка в межах складних синтаксичних конструкцій є парцеляція безсполучникових утворень. Наприклад: *Нінащо обережність, сором, гарт... Війнує огонь. Сплелись гарячі руки* (Є. Маланюк); *В безбожній церкві – шабаш, шум і шал. Кувінька кнур. Хтось бреше песім писком. В живуче тіло мертва душа Вступає знов.* (Є. Маланюк). Така побудова синтаксичної конструкції викликає певний дисонанс у процесі перебігу думок, створюючи ефект своєрідного узагальнення, неминучості зображуваного, приреченості.

На думку А. Загнітка, смислові відношення між предикативними частинами безсполучникових складних речень «є основою розмежування безсполучникових складних речень з однорідними частинами (співвідносними із сурядними частинами складносурядного речення) і безсполучникових складних речень з неоднорідними частинами (3-поміж них вирізняються утворення, у яких поєднання

⁸² Дулалаев Ю.С. К вопросу о лингвистических и экстралингвистических условиях парцелляции сложноподчиненных предложений. *Вопросы теории и методики изучения русского языка*. Казань, 1971. № 7. С. 189–197.

⁸³ Конюхова Л.І. Явище парцеляції у мові сучасних засобів масової комунікації : дис. ... канд. філол. наук. Львів, 1999. С. 13–148.

предикативних частин певною мірою наближається до поєднання предикативних частин у складнопідрядних реченнях)»⁸⁴.

Серед безсполучникових складних утворень з однотипними частинами виокремлюємо два різновиди: 1) з перелічувальними відношеннями; 2) із зіставно-протиставними відношеннями.

Різницю між ними М. Плющ убачає не лише в їх семантиці, а й у структурі: «... водночас як безсполучникові складні речення з перелічувальними відношеннями є реченнями відкритої структури, тобто кількість предикативних частин у їх складі, будучи зумовленою метою висловлювання, обсягом інформації, її вичерпністю, теоретично є необмеженою, безсполучникові складні речення з зіставно-протиставними відношеннями є реченнями закритої структури, кількість предикативних частин у їх складі обмежується двома компонентами»⁸⁵.

Найуживанішими є двокомпонентні або трикомпонентні моделі парцельованих речень, що означають одночасність перелічуваних явищ. Наприклад: *Шаліло серце. Зупинявся час. Текла солодка спрага* (Є. Маланюк); *Вітри згасли. Грози вмерли. Жовтнева закипає ржа* (Є. Маланюк); *Співає степ. Ширяє вітер древній. Свистить стрілою половецький простір* (Є. Маланюк); *Сліпий туман, рівнин холодна тиша. Голодний обрій – зіцілив димне коло. Стара земля – завмерла і не дише. Лиш де-не-де – торішній мертвий колос* (Є. Маланюк).

Другим різновидом безсполучникових складних побудов з однотипними частинами є речення із зіставно-протиставними відношеннями. У поезіях Євгена Маланюка вони менш парцелюються, ніж попередні конструкції. Це можна пояснити тим, що в мові ми не так часто натрапляємо на поєднання предикативних частин, які абсолютно протилежні за своїм змістом, в одне складне речення. Наприклад: *То був не бій. Могутні м'язи різав Катівський ніж* (Є. Маланюк); *Застряло серце, мов осколок в грудях. Нічого, все це вилікує смерть* (Є. Маланюк); *Ні, занадто фатально розгортається тема. Щастя важко кружляє степовим орлом...* (Є. Маланюк). Парцеляція увиразнює, підсилює протиставні відношення між двома частинами.

⁸⁴ Загнітко А.П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого і складного речення. Донецьк : Вид-во Донецьк. ун-ту, 1994. 204 с.

⁸⁵ Плющ Н.П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису. *Українська мова і література в школі*. 1981. № 1. С. 68–71.

Певна обмеженість у структурі складних безсполучникових речень із зіставно-протиставними відношеннями вплинула на їх менш продуктивне парцелювання порівняно з конструкціями, що мають перелічувальні відношення. Саме побудовам такого характеру віддає перевагу письменник, якщо виникає потреба в розчленуванні безсполучникової конструкції із стилістичною метою.

Найпродуктивнішою в аналізованих творах постає парцеляція багатокomпонентних складних речень із різними типами зв'язків між предикативними компонентами. Розрив синтаксичної структури багатокomпонентного утворення відбувається там, де виникає потреба експресивного виділення певного елемента повідомлення. Наприклад: *І вмиє Все зникло. І не був то сон, ні змора. Була лиш помста неживих століть* (Є. Маланюк); *Козак кона скривавлений... Китайка Вінчає чоло... Хмарний похід орд... Та ось міцніє шторм. В один акорд Злилися шквал і біла чайка* (Є. Маланюк); *То був не бій. Могутні м'язи різав Катівський ніж. А ти лише стогнала* (Є. Маланюк). У наведених прикладах речення членуються на межі безсполучникового та сурядного зв'язків, у такий спосіб інформація, яка б у звичайному багатокomпонентному утворенні мала статус другорядного повідомлення, виходить на перший план, емоційно увиразнюється, наголошується.

Парцеляція як стилістичний засіб виконує такі основні функції у творах Євгена Маланюка:

1) уточнювальна (парцелят може вживатися для конкретизації змісту базової частини): *То ж – не поет, хто лиш невпинно Дзюркоче про добро і зло. Поет – мотор! Поет – турбіна!* (Є. Маланюк); *Коцавий голод. Згарища руїн. В тобі одній – хороби всіх країн, І на тобі – прокляття всіх прокльонів* (Є. Маланюк); *Кінь мов лук. Тільки вдарять копита, – І стрілою дзижчатиме чвал* (Є. Маланюк); *І вмиє Все зникло. І не був то сон, ні змора. Була лиш помста неживих століть* (Є. Маланюк); *Якось невиразна імла на небі. І холод. І сонце. І буде дощ* (Є. Маланюк); *Може, тиша обернеться вітром? Гострим штормом? Ударами злив?* (Є. Маланюк);

2) характеризувальна (парцелят використовується для характеристики емоційно-психічного стану суб'єкта): *А пекучий вітер розвіяв сором – Я терзав печенігом Твої пелюстки... І, здавалось, навколо табором – хозари. І, здавалось, обох нас промиють клинки* (Є. Маланюк); *І день, і ніч. І вечно сам – В цього*

життя порожнім трибі (Є. Маланюк); І знову – сам. І знову кличу, І відгуку – нема. Нема (Є. Маланюк); Що мені твої пестоці вбогі? Жорстока ніжність долоні (Є. Маланюк); О, будь як муж! О, будь як плуг! Вривайся в її ріллі жіночі (Є. Маланюк); Мовчим. Ні ти, ні я – не знаєм. Сліпе над нами небо. Шерег Холодних хвиль (Є. Маланюк);

3) описова (парцелят відтворює умови, деталі подій, що описуються): *Вже скоро. Ось – вже вітер пружить крила, До сонця п'яна попливе земля (Є. Маланюк); Білих квітів не треба. Покинь. Хай під ноги розсиплеться китиця (Є. Маланюк); Чорне. Чорне. Ні вогника в морок. Чорне. Чорне. Ні іскр. Ні зірок (Є. Маланюк); У кошику – вода та хліб і сіль, Обід батькам. Не має часу. Кличуть (Є. Маланюк); Осінній ліс. В проклятій тьмі – сичі. Та крові крик. Та серця люта трясця (Є. Маланюк); А над степами вітер віє! А в небі гуркотить весна! (Є. Маланюк); Високий день. Колонами – алея (Є. Маланюк); Отвором – даль. Степи та вітер. Гармат полтавських сизий дим (Є. Маланюк); Прудка ріка. Тисячолітня ринь. На гострих скелях – пильмена камінні (Є. Маланюк); Тут спізнені черешні. Дика рожка Ще квітне, хоч на долах – вже жнива (Є. Маланюк);*

4) оцінна функція парцеляції, яка може бути позитивною та негативною, наприклад: *Де дівся стан гнучкий, дівочий, Куди розвіялась краса? Лише жахають очі, очі! Та вітром плетена коса (Є. Маланюк); І так розіп'ята – віки, – Вогонь буття не загасила. Невичерпаний дух який! Яка непереможна сила! (Є. Маланюк); Граптом – кров. Граптом – криці скрегіт, І запах зла, землі хмільний наркоз (Є. Маланюк); Нас притисли і тиснуть знову. Досить вузько, але невтомно (Є. Маланюк); А пролом – це вже щось. Це вихід З мишиловки (Є. Маланюк); І слава, як ядучий дим? І уст неситих хижі леза? Спустошено нерідний дім. Антоній зник. І згинув Цезар (Є. Маланюк).*

Отже, раціональна експресивність як властивість мовної одиниці, що позбавлена будь-яких емоційно-оцінних елементів, проте не втрачає своєї виражальної здатності, реалізується в художньому мовленні Євгена Маланюка також у номінативних реченнях, які стали маркерами творчого стилю письменника.

Для синтаксичної мікросистеми творів письменника характерні також моделі парцельованих речень. Така побудова синтаксичної конструкції розширює інформаційне насичення речення, інтенсифікує змістове навантаження його другорядних членів, надає їм

виразності. Парцельовані утворення містять імпліцитний зміст, за рахунок чого речення стають семантично місткими, максимально виразними. Безперечно, їх використання зумовлене емоційним станом мовця. Аналіз фактичного матеріалу дає змогу зробити висновок, що парцельовані речення в поезії Євгена Маланюка різноманітні за своєю структурою та емоційно-експресивним забарвленням.

ВИСНОВКИ

У поетичному мовленні Євгена Маланюка яскраво виражена експресія на синтаксичному рівні. Ми охарактеризували синтаксичні синоніми у творах письменника, користуючись класифікацією синтаксично-синонімічних конструкцій В. Чабаненка. Характерним для цих речень є те, що вони за допомогою експресивних засобів мови виражають емоційний стан автора або його емоційне ставлення до дійсності. Найуживанішими реченнями за емоційно-експресивним забарвленням є: 1) розповідно-окличні; 2) риторично-питальні; 3) вигуківі слова-речення; 4) питально-окличні; 5) оклично-номінативні. Майстерне використання синонімічних простих і складних речень допомагає письменнику створити експресивний вплив на читача, виробити своєрідний стиль письма, передати певні стани та почуття ліричного героя.

Для створення мовної експресії письменник вдало використовує нанизування речень питальної модальності.

Особливе місце в системі експресивного синтаксису займають номінативні речення, бо вони властиві насамперед художньому мовленню й мають значний експресивний потенціал. Основні характеристики експресивності в номінативних реченнях – це виразність, смислова та інтонаційна єдність. За змістом номінативні речення поділяються на такі групи: 1) описові, констатувальні, або екзистенцій (буттєві, чи речення буття); 2) вказівні, що зазначають особу, певний предмет або групу предметів; 3) оклично-номінативні, що містять повідомлення про якусь незвичайну подію.

На синтаксичному рівні експресивність є функційною здатністю синтаксичних конструкцій посилювати прагматичну і власне граматичну інформацію, що міститься у висловленні або в його окремих компонентах. Основними видами синтаксичних синонімів, зокрема, у творчості Євгена Маланюка є такі: 1) сполучникові засоби для поєднання предикативних компонентів у складно-

підрядних означальних реченнях продуктивно використовується не лише сполучник (сполучне слово) **який** (*яка, яке*), а й **що**; 2) сполучникові та безсполучникові речення – відношення причини в складному реченні передано завдяки сполучникам (сполучним словам) або інтонацією; завдяки сполучникам смислові відношення чіткіші, а в безсполучникових реченнях – узагальнені; 3) складно-підрядні й прості речення з дісприкетниковими та дісприслівниковими зворотами – у них закладено індивідуалізовані стилістичні й емоційно-зображувальні ознаки.

Одним зі стилістичних прийомів створення й передавання інтенсифікованої виразності, який продуктивно використовує Є. Маланюк, є парцеляція. Цей засіб увиразнення художнього мовлення стає своєрідним маркером ідіостилю письменника. Мовленнєву експресію зумовлено не лише психологічними, а й передусім лінгвістичними чинниками. Функційно-стилістичне трансформування синтаксичної конструкції, підпорядковане емотивній функції мови, можливе лише за певних умов, одні члени речення парцеляються продуктивно, а інші загалом не схильні до парцеляції, кількість парцельованих конструкцій визначено структурними можливостями речення, яке розпадається. В аналізованому матеріалі фіксуємо контактні й дистантні парцеляти; конструкції з парцелятом у вакантній і дублювальній позиціях; із парцелятом, приєднаним на основі підрядного та сурядного зв'язку. Основними функціями парцеляції в аналізованих текстах визначаємо уточнювальну, характеризувальну, описову й оцінну. Парцеляція не руйнує зв'язків у простому реченні або між частинами складного речення, вона допомагає уникнути в граматичній структурі переобтяжень розділовими знаками, підвищуючи в цьому разі інформаційну насиченість висловлення.

АНОТАЦІЯ

Сьогодні питання вивчення засобів мовної експресії в системі сучасної української літературної мови продовжує активно досліджуватися, тому актуальною є увага до проблем наукового вивчення засобів мовної експресії, зокрема, у творах Євгена Маланюка. Особлива увага приділена синтаксичній синонімії та парцеляції як найпродуктивнішим засобам увиразнення думки. Значущість дослідження полягає в розкритті особливостей і можливостей синтаксичної синонімії та парцеляції у творчості

письменника, комплексному описі мовної експресії, характерної для українського поетичного мовлення другої половини ХХ століття, аналізі індивідуально-авторських інтерпретацій реченнєвих структур, а також визначенні особливостей ідіостилю письменника як своєрідного вияву художньої естетики. У пропонованій науковій розвідці розглянуто побудови експресивного синтаксису й досліджено засоби мовної експресії у творчості Євгена Маланюка. З'ясовано роль синтаксичної синонімії та парцеляції в сучасній українській літературній мові й у поетичному доробку Євгена Маланюка. Схарактеризовано особливості синтаксичної синонімії й парцеляції як засобів експресивності. Описано поетичний ідіостиль Євгена Маланюка в аспекті засобів мовної експресії.

Література

1. Александрова О.В. Проблемы экспрессивного синтаксиса (на материале английского языка). Москва : Высшая школа, 1984. 212 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка : монография. Москва : Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.
3. Бойко Н.І., Хомич Т.М. Взаємодія лексичних та синтаксичних засобів експресивізації художніх текстів. Ніжин. 2008. С. 128–130.
4. Булаховський Л.А. Питання синтаксису простого речення в українській мові. *Дослідження з синтаксису української мови*. Київ : Вид-во АНУРСР, 1958. С. 11–143.
5. Ванников Ю. Синтаксис речи и синтаксические особенности русской речи. Москва, 1979. 296 с.
6. Ващенко В.С. Стилїстичні явища в українській мові. Харків : Вид-во ХДУ, 1958. 228 с.
7. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва : Высшая школа, 1972. 616 с.
8. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
9. Галкина-Федорук Е.Н. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. *Сборник статей по языкознанию, посв. профессору МГУ, акад. В.В. Виноградову*. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1958. С. 103–124.
10. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования : монография. Москва : Наука, 1981. 140 с.

11. Гуц Л.М. Синтаксична синоніміка як один із засобів мовної експресії. *Укр. мова та літ. в шк.* 1973. № 6. С. 36–41.
12. Дулалаев Ю.С. К вопросу о лингвистических и экстралингвистических условиях парцелляции сложноподчиненных предложений. *Вопросы теории и методики изучения русского языка.* Казань, 1971. № 7. С. 189–197.
13. Жайворонок В.В. Парцеляція. *Українська мова : енциклопедія.* Київ : Вид. «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. С. 461–462.
14. Завальнюк І. Основні тенденції стилістичного використання синтаксичних одиниць у мові української преси на початку ХХІ ст. *Науковий вісник Чернівецького національного університету.* Чернівці : Слов'янська філологія, 2009. С. 559–567.
15. Загнітко А.П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого і складного речення. Донецьк : Вид-во Донецьк. ун-ту, 1994. 204 с.
16. Зверева О.С. Функціонування парцельованих конструкцій в сучасному російському поетичному мовленні (у порівнянні з українським) : автореф. дис. ... канд. філ. наук. Київ, 1988. С. 2–15.
17. Золотова Г.А. Синтаксическая синонимия и культура речи. *Актуальные проблемы культуры речи.* Москва, 1970. 180 с.
18. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
19. Єрмоленко С. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
20. Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наукова думка, 1982. 210 с.
21. Киселева Л.А. Вопросы теории речевого воздействия. Львов : ЛГУ, 1978. 160 с.
22. Коваль Т.Л. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови. Київ : Наукова думка, 2011. С. 468–476.
23. Кожин А.Н. Стилистика художественной литературы. Москва : Наука, 1982. С. 37–148.
24. Колегаева И.М. Текст как единица научной и художественной коммуникации. Одесса : Редакционно-издательский отдел обласного управления по печати, 1991. 120 с.

25. Коннохова Л.І. Явище парцеляції у мові сучасних засобів масової комунікації: дис. ... канд. філол. наук. Львів, 1999. С. 13–148.
26. Кулик Б.М. Курс сучасної української мови. Частина II. Синтаксис. Київ: Радянська школа, 1961. 286 с.
27. Матезиус В. О системном грамматическом анализе. *Пражский лингвистический кружок*. Москва: Прогресс, 1967. 447 с.
28. Мелкумова Т.В. Погляди сучасних мовознавців на тлумачення поняття «виразність». *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. Вип. 16. С. 185–189.
29. Мельничук А.С. О роли мышления в формировании структуры языка. *Язык и мышление*. Москва: Наука, 1967. С. 82–83.
30. Николів І. Місце сленгу у мовленні хорватської молоді. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Серія «Мовознавство»*. 2012. Вип. 19. С. 91–99.
31. Плющ Н.П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису. *Українська мова і література в школі*. 1981. № 1. С. 68–71.
32. Приходько Г.І. Взаємозв'язок оцінки, емоційності, експресивності та модальності. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. 2005. Вип. 78. С. 139.
33. Синтаксис української мови: підручник / за ред. П.С. Дудик, Л.В. Прокопчук. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
34. Сковородников А.П. О функциях парцелляции в современном русском литературном языке. *Русский язык в школе*. 1980. № 5. С. 86–91.
35. Скоробагатова Е.А. Анализ межуровневой переходности на материале полипредикативных высказываний с парцелляцией. *Филологический анализ*. 1995. Вип. 7. С. 98–99.
36. Стратулат Н.В., Яслик В.І. Експресивний синтаксис епістолярію Василя Стуса. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 15. С. 34–38.
37. Ступакова Л.И. Явления парцелляции в языке французской прессы: дисс. ... канд. филол. наук. Киев, 1974. С. 3–47.
38. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1972. С. 158.
39. Тошович Б. Экспрессивный синтаксис глагола русского и сербского/хорватского языков. Москва: Языки славянской культуры, 2006. 560 с.

40. Українська мова : енциклопедія / за ред. В.М. Русанівського, О.О. Тараненко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.
41. Українська муза: Є. Маланюк. Вибрані поезії / упоряд. І.В. Немченко. Харків : Ранок, 2009. 288 с.
42. Федонюк В.Є. Парцеляція в сучасній чеській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2001. 22 с.
43. Франко І.Я. Зібрання творів. Київ : Радянський письменник, 1981. Т. 31. 670 с.
44. Чабаненко В.А. Засоби експресивного волевиявлення в українській мові. *Мовознавство*. 1983. № 3. С. 171.
45. Чабаненко В. Основи мовної експресії. Київ : Вища школа, 1984. 168 с.
46. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
47. Чабаненко В.А. Теоретичні засади дослідження експресивних засобів української мови. *Мовознавство*. 1984. № 2. С. 14.
48. Шевченко Т.В. Парцельований повтор в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття. *Ономастика і апелятиви*. 2007. Вип. 30. С. 385–389.
49. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2004. С. 162–163.
50. Якобсон Р. Лінгвістика и поезика. *Структуралізм: «за» и «против»*. Москва : Прогресс, 1975. С. 19–203.

Information about the authors:

Korolova Valeriia Volodymyrivna,

Doctor of Philological Sciences,

Head of the Department of Ukrainian language

Oles Honchar Dnipro National University

72, Gagarin Ave., Dnipro, 49010, Ukraine

Shevchenko Tetiana Vasylivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language

Oles Honchar Dnipro National University

72, Gagarin Ave., Dnipro, 49010, Ukraine